

A 3. VÖRÖS HADOSZTÁLY LOSONC FELSZABADÍTÁSÁÉRT FOLYTATOTT HARCTEVÉKENYSÉGE

1919. május 25–31.

Dömötör Gengely.

1. FEJEZET.

Losonc–Salgótarján térségének katonaföldrajzi leírása.

Bevezetés. A terület határai – domborzata – vizei – közlekedése – bányászata – ipara – mezőgazdasága és népességi viszonyai.

Hadtörténelmünk egyik legragyogóbb fejezete a Magyar Tanácsköztársaság honvédő háborúja. A hatalmas túlerő ellen vívott harc az oly sok dicsőséggel teljes északi hadjáratban érte el csúcspontját. E hadjárat egyik hadműveletével – Losonc felszabadításával – szeretnék foglalkozni.

A losonci harcok semmiképpen sem választhatók el a salgótarjáni eseményektől, hiszen ez utóbbi város biztosítása az előbbi birtokbavételét feltételezte. De nem választották szét ezeket 1919-ben sem, mert a Salgótarjánt védő egységek harcparancsaiban minduntalan felbukkant Losonc felszabadításának gondolata. A cseh burzsoá haderő pedig mintegy kiindulási bázisul használta fel támadásaihoz Losonc környékét.

A két város térségében vívott küzdelem a legváltozatosabb harcselekmények szébbnél-szebb példáit adta:

- a széles arcvonalon vívott – igaz nem éppen sikeres – védelmi harcok (V. 2–10.),
- a hadművelési terület mélységéből felvonuló tartalék ellencsapásának megszervezése (V. 7–10.),
- az önmagában nézve dicséretre méltó merész kezdeményezés (Karcans, 729 magaslát visszafoglalása), ami azonban előre nem látható kihatásaival keresztül húzta az előljáró parancsnok számításait,
- az excentrikus csapás végrehajtása, az üldözés (V. 11–V. 14.) és ennek során a gépesített csapatok első magyarországi alkalmazása.

- a bekerítésben vívott harc (V. 18–20.),
- a kétoldali átkarolás (Losonc, V. 30),
- és az egyéni hősiesség olyan kimagasló példái, mint a Karancs magaslat visszafoglalása, a karancssági hőstett és a pétervásári csapda stb., mind külön-külön tanulmányra méltó témák. A harccselekmények nagyszerűségét csak aláhúzta, hogy mindezeket zömmel sebtében toborzott munkásokból és a legkülönbözőbb nemzetek fiaiból álló csapatok hajtották végre.

Maga a terep is rendkívül érdekes és változatos. A harcok nagyjából a Detva–Rimaszombat–Pétervásár–Balassagyarmat által határolt térségben zajlottak le.

E terület déli szegélyén a Cserhát és Mátra erdős középhegysége húzódik (500–600, illetve 900–1000 m. körüli magaslatokkal), míg az északnyugati határát az Osztrovszki 900–1000 m. magas hegyei zárják le. Az előbbiekre merőleges a Medgyes hegység (500–600 m) észak-déli irányú vonulata, melynek egyik nyúlványa – a környéken uralgó Karancs magaslat (729) – északról védi Salgótarján városát. A terület többi része erdős dombvidék.

Az enyhe lejtők, a kis viszonylagos magasságok a terepen való mozgást különösebben nem gátolták, bár a kényelmesebb meneteléssel kecsgetető folyóvölgyek szinte ellenállhatatlanul csábították mindkét fél parancsnokait. Az erdőkkel sűrűn tarkított domborzat még nagyobb egységek rejtőzésére és rejtett mozgásaira is jó lehetőségeket nyújtott. Ezeket az adottságokat kihasználó merész parancsnok váratlan rajtaütésekkel, meglepetésszerű átkarolásokkal, gyors előretörésekkel igen nehéz helyzetbe hozhatta ellenfelét.

A terület vízben elég szegény. Csak az Ipoly, Zagyva, Rima folyók és a Gács patak említésre méltók. Egyik sem képez jelentősebb harcászati akadályt. Ennek ellenére az Ipoly és a Rima vonalát a cseh burzsoá csapatok megpróbálták védelemre felhasználni.

A fő közlekedési vonalak a folyóvölgyekben húzódtak, a hegyeken át csak néhány kevésbé fontos út volt. Délről északi irányba az Ipoly völgyében Balassagyarmat–Losonc felé vezetett a legjobb út és vasút-vonal. Ez azonban a hadműveletek szempontjából mindvégig kihasználatlan maradt, mert az arcvonal közvetlen közelében – néha azon keresztül – húzódott. Csak egyszer-egyszer pőfögött végig a vasúti síneken egy-egy felderítő páncélvonat. A Balassagyarmatnál csatlakozó aszódi vasút, illetve váci út már jelentősebb volt. Részben ezeken bonyolódott le a 3. hadosztály balszárnyán harcoló 1. vörös dandár ellátása.

A harccselekmények szempontjából legfontosabb közlekedési vonalak a Zagyva–Gács völgyében húzódtak Hatvan–Pásztó–Kisterenye–Salgótarján–Fülek irányába – innen elágazással Losonc és Feled felé. Ezeken bonyolódott le a 3. vörös hadosztály gerincét alkotó 80. dandár ellátása. Ezeken vonult fel Salgótarján felmentésére a 6. hadosztály. Ez utóbbi várostól északra pedig sűrűn mozogtak – felderítettek, harcoltak, üldöztek – a páncélvonatok. Természetesen a cseh csapatok ugyanígy kihasználták ezeket a közlekedési vonalakat. Ugyanakkor a saját felhasználást megpróbálták megzavarni. A Salgótarján elleni második burzsoá táma-

dásnak legfőbb célja — egy fontos közlekedési csomópont: Kisterenye elfoglalásával — a 80. dandár útőterének elvágása volt.

A kelet-nyugati irányba húzódó közlekedési vonalak közül a legfontosabb a Feled—Fülek—Losonc-i volt. Jelentősége, kihasználása az előbb tárgyaltakéval azonos, hiszen lényegében azok folytatását képezte.

A Pásztó—Salgótarján-i vasútvonalhoz Kisterenyénél csatlakozott a Kálkápolna—Verpelét-i elágazás. Ezt a 3-hoz jobbról csatlakozó 5. vörös hadosztály pán célvonata nagyon jól kihasználta a cseh burzsoá csapatok elleni támadásra Kisterenye elestekor.

Az eddig tárgyalt irányokban utak és vasutak nagyjából párhuzamosan húzódtak. A hadműveletek szempontjából nagyobb jelentősége az utóbbinak volt, mert az imperialista háború által kiszarolt ország lóállománya jelentéktelen volt,¹ nagyszámú gépkocsi² beállítását pedig részben az ipar elmaradottsága, részben az üzemanyaghiány, illetve a gazdasági blokádnak³ lehetetlenné tette. Ezért nemcsak a hadműveleti, hanem a harcászati csapat- és anyagmozgatásnak is legfontosabb eszköze a vasút volt.⁴ Nem beszélve arról, hogy a tanács hatalom küzdelmeiben a pán célosokat — néhány pán célgépkocsitól eltekintve — csaknem kizárólag a pán célvonatok képviselték.⁵ Mindez sokszorosan aláhúzta a vasúthálózat fontosságát.

Természetesen harcászati manőverezésre felhasználták az utakat is. Így a felsoroltakon kívül a Salgótarján—Rap—Losonc-i út, ahol a 6. vörös hadosztály a főcsapást mérte (máj. 10—12.), a Pétervársár—Kisterenye-i, illetve a Szécsény—Zagyvapálfalvi és a Szécsény—Pásztó-i útvonalak kerültek a harcselekmények középpontjába. Ez utóbbiakon keresztül kísérelte meg a cseh burzsoá hadsereg Salgótarján bekerítését.

A vidék legfontosabb közlekedési csomópontja Losonc városa volt, ahol öt út és vasút futott össze. Természetes tehát, hogy birtoklásáért heves harcok folytak. Kisebb jelentőségű közlekedési góccok Fülek, Rimaszombat, Kisterenye, Balassagyarmat.

E terület gazdaságilag legértékesebb része a salgótarjáni bányavidék. A Tanács—Magyarország napi 700—1500 vagon széntermelésének átlag egyötödét innen kapta. Természetesen a harcoktól függően a terme-

¹ Magyarország 1914—1918. között 1 500 000 lovat veszített. Ajtay: Magyar huszár. Bd. 1936. 343. o.

² A Vörös Hadsereg rendelkezésére álló lóállomány 25—30 000 db volt, ami a szükségletnek mintegy 50—60%-át fedezte. Hadtörténelmi Intézet Levéltára (HIL) Hadügyi népbizottság iratai (Hünb) 27. csomó.

³ Minden vörös hadosztály egy „autó századdal” rendelkezett. Ennek állománya papíron 6 személy-, 13 teher-, 3 sebesültszállító és 2 műhelygépkocsi volt. Gyakorlatban azonban a meghibásodások, az üzemanyag- és alkatrész-hiány miatt csak egy-kettő működött. HIL. Vörös Hadsereg parancsnokság (VHP) iratai 530. 51., 61. csomó.

⁴ A mindenfélő ellenséges államokkal körülvetett Tanácsköztársaság egyedül Ausztriából számíthatott behozatalra. Jellemző azonban az osztrák kormány magatartására, hogy a közös hadianyag felszámolásából származó és a hadügyi népbizottság megbízottja által átvett 292 teher- és 50 személygépkocsi elszállítását is megakadályozta. HIL. VHP. iratai. 609/462. 52. cs.

⁵ Minden hadosztály hadtápjá általában két vasúti szerelvényen mozgott. Az egyetlen rendszerint a löszer- és sánccszerszám — a másikon az élelem- és sütőoszlopot szállították. HIL. VHP. 61—62. Ezek a vonatok a legnagyobb hősiességgel biztosították a csapatok ellátását. Sokszor befutottak egészen a peremvonaláig. Az ellenséges tűzben rakták le a löszert, élelmet és felvették a sebesülteket.

⁶ A Vörös Hadsereg állományában 12 pán célvonat működött. HIL. VHP. 61.

lés erősen ingadozott, ezt a rendelkezésemre álló hiányos adatokból is megítélhetjük.⁶

május 1—	7	Ø vagon	(első cseh támadás)
„	9	162	„
„	10	265	„ (6. ho. ellencsapása)
„	18	259	„
„	19	172	„
„	20	76	„ (második cseh támadás)
„	21	144	„
„	22	151	„
június	23	170	„
„	26	160	„

A haditermelés alapjául szolgáló szénbányászat után az acéltermelés domborítja ki elsősorban Salgótarján hadigazdasági fontosságát. Szén és acél nélkül nincs fegyver-, lőszer-, hadianyaggyártás, megbénul a közlekedés és nem lehet háborút viselni. Ezért volt oly jelentős a salgótarjáni acélgár, melynek termelése félkészáruban a következőképpen alakult:⁷

1919. február	7,815.80 q
március	13,536.97 q
április	17,298.51 q
május	3,228.40 q
június	5,240.97 q
július	5,935.74 q

Ezekből az adatokból is jól látszik, hogy a Tanácsköztársaság kikiáltásakor az termelés ugrásszerűen megnőtt, majd a városért vívott harcok idején ötödére zuhant, de a helyzet megszilárdulása után ismét növekedni kezdett. Az áprilisi színvonalat többé nem érte el, ami nem is nagyon csodálható, hiszen ha a közvetlen veszély el is múlt, Salgótarján mindvégig hadművelleti terület maradt.

A környék másik gazdasági gócpontja Losonc volt. Itt inkább a mezőgazdasági jellegű ipar csoportosult. A losonci textil és mezőgazdasági gépgyáron kívül több malom-, szesz- és cukoripari üzem volt a városban és a környéken.⁸ Ezenkívül Rimaszombaton, Füleken és Balassagyarmaton is volt néhány kisebb ipari létesítmény.

Mezőgazdasági szempontból az Ipoly menti gazdag termőföldek voltak a legértékesebbek. A fő termény a gabona és a cukorrépa volt. A vidék állattenyésztése az országos átlagot nem haladta meg. A hónapokon át váltakozó szerencsével dúló harcok a területet eléggé kiélték, úgyhogy a helyszíni beszerzésen alapuló élelmezés nehézségbe ütközött.

⁶ Az első négy adat: Bata elvtárs, a bányászszövetség kiküldöttjének, a széntermelés helyi vezetőjének nyilatkozatából. Vörös Újság, május 18.

További négy: Dovcsák népbizos-helyettes jelentéséből. HIL. VHP. 50. A többi Böhm (Két forradalom tüzeiben. Népszava 278. o.) könyvében található.

⁷ Salgótarjáni acélgár iratai. Munkásmozgalmi Intézet (MMI) archívuma CV. 1/1917/2.

⁸ A 3. vöröshadosztály csapatai Losonc visszafoglalásakor a mezőgazdasági gépgyárban 1000 országos járművet (MMI 614) 418. A/II/2 211, a városban pedig nagyobb mennyiségű textilanyagot és élelmiszert zsákmányoltak. HIL. VHP. 357/34. 77. csomó.

Átlagos népsűrűség kb. 70 fő volt négyzetkilométerenként.⁹ Nagyobb városok: Salgótarján, Losonc, Rimaszombat és Balassagyarmat. Ezek Salgótarján és részben Losonc kivételével tisztán mezőgazdasági jellegűek voltak.

A lakosság túlnyomó többsége parasztokból állt, a munkásság elsősorban Salgótarjánban és részben Losoncon összpontosult. A vidék északi és nyugati részein szlovákok, másutt magyarok voltak többségben. A Vörös Hadsereg támogatásánál nemcsak osztály, hanem nacionalista szempontok is szerepet játszottak, főleg a csehek által megszállt területen. Itt a burzsoá propaganda azt állította, hogy: „a magyar bolsevizmus a magyar imperializmus álarca.”¹⁰ A hírverésnek sokan hitelt adtak. Természetes tehát, hogy a magyarok várták és támogatták, a szlovákok pedig ellenették a Vörös Hadsereg előnyomulását. A losonci bevonulásról például a 3. vörös hadosztály parancsnoka a következőket jelentette: „A lakosság a magyar átalakulásokat nem ismeri, a felszabadítás nacionalista melegséggel lett fogadva...”¹¹

Később a helyzet az osztályviszonyok alapján némileg megváltozott, bár a Tanácsköztársaság hibás parasztpolitikája nem hatott elég vonzóan a szlovák földművesekre. A terület csekély számú nagyipari munkássága azonban, nemzetiségre való tekintet nélkül, szilárdan támogatta a Vörös Hadsereget.^{11/A}

2. FEJEZET.

*Események Losonc–Salgótarján térségében, 1919. május 2–25 között.*¹²

A cseh burzsoá csapatok általános előnyomulása – Miskolc eleste – a Salgótarján elleni első támadás – a 80. dandár védelmi harcai. A 6. vörös hadosztály felvonulása – az ellenséges erők visszavonulása – üldözés. A gödöllői haditanács – a hadsereg főparancsnokság hadászati helyzetmegítélése – az üldözés leállítása – kecskeméti felvonulás. Letovszki altábornagy támadó tervei. Kisterenye eleste és visszafoglalása. – a pétervásári csapda – a karancssági hőstett. Az ózd–miskolci hadművelet.

A 3. hadosztály átszervezése, – az Ipoly-vonal elfoglalása.

A mohó cseh burzsoázia már a magyar Tanácsköztársaság megalakulásakor rohamra hajszolni csapatait a fiatal szocialista állam ellen. A cseh proletariátus azonban keresztül húzta számításait, úgyhogy a román intervenció erők április 16., május 2. között lezajló támadásának

⁹ 1910-es adatok szerint 63,8, 1930-ban pedig 77 fő (km²) volt a népsűrűség Nógrád megyében. A Hont (1910:46, 1) és Gömör (1910:44) megyékből a területre eső néhány négyzetkilométer az átlagot nem változtatja.

¹⁰ Erről részletesebben: Jindrich Vesely: Csehszlovákia és a magyar Tanácsköztársaság. Magyar történész kongresszus. 470. és köv. oldalak. (Akadémia kiadó 1954.) VI. 5-én a 3. hadosztály a következőket jelentette: „A hadosztály bal szárnya a csehekkel szimpatizáló, irányunkban felette ellenséges indulatú lakosságú területre jutott, ahol a hábtámadás veszélye állandóan fenyegeti. A lakosság mindenütt lőfegyverrel van ellátva.” HIL. VHP. 111 1/21. 51. Hason-

is csak utolsó akkordjaihoz tudott csatlakozni. Az antant tábornokok által vezetett cseh burzsoá csapatok célja ekkor is korlátozott maradt. Ki akartak jutni a Cserhát–Mátra–Bükk déli lejtőire, hogy megjavítsák stratégiai helyzetüket és birtokba vegyék a magyar tanácsállam északi bánya- és iparvidékét. A cseh támadás április utolsó napjaiban bontakozott ki.

Az intervenció csapatok támadása az északi arcvonalt keleti és középső szakaszán játszi könnyedséggel dobta vissza az 5. vörös hadosztály gyenge erőit. Rövidesen Miskolc is az ellenség kezére jutott. Eredményeket értek el az arcvonalt középső szakaszán is. Itt a Mátra és a Bükk közötti horpadáson át, mintegy 15 km-re közelítették meg Egert.

A Salgótarján elleni támadás május 2-án kezdődött. Ezen a területen mintegy 70 km szélességben a három gyenge zászlóaljból és egy ütegből álló 80. dandár védekezett. Ezzel az elenyésző erővel természetesen nem lehetett feltartóztatni a nyomasztó túlerőben lévő burzsoá csapatok előnyomulását. Ezért a 80. dandár Rimaszombat dél, Guszóna, Nagydaróc, Ipolynyitra kelet, Galsa kelet, Rap, Ipolytarnóc, Pöstyén vonalból Salgótarján északi szegélyére Zagyvaróna, Karancsalja, Ságújfalu területére vonult vissza. Az előljáró 3. hadosztály tartalékok hiányában tehetetlennek bizonyult. A Salgótarján térségében kialakult válságos helyzet a Vörös Hadsereg főparancsnokságát is beavatkozásra készítette.¹³

A hadseregparancsnokság elhatározása alapján bevetett 6. hadosztály¹⁴ a város térségében átvette a parancsnokságot,¹⁵ és megkezdte a támadás előkészítését. A 6. hadosztály felvonulása még javában folyt, mikor a salgótarjáni munkásokkal megerősödött 80. dandár egyik zászlóalja elfoglalta a Karancs (729) uralgó magaslatát. Ez a hősi tett meginagya a cseh burzsoá csapatok önbizalmát. A vereség és a fenyegetően közelgő nagyobb magyar erők hatására az intervenciók megkezdték visszavonulásukat. A 6. hadosztály parancsnoka ebben a bonyolult helyzetben nem tehetett mást, mint lázas ütemben befejezte csapatai felvo-

lón hangzik a 80. dd. VI. 11-i jelentése is: „Az itteni harcok sikerét hátrányosan befolyásolja a lakosság ellenséges hangulata . . . Kiemec és Badin községekben a lakosok géppuskával harcoltak csapataink ellen.” HIL. VHP. 162 14. 53.

¹¹ HIL. VHP. 106/7. 50.

¹¹A „Beérkezett jelentések szerint a visszafoglalt felvidéki városokban igen sok a Vörös Hadseregbe jelentkező. Kérem intézkedését, hogy ezen helyekre mielőbb toborzó bizottságok kiküldessenek . . .” – írja az egykorú jelentés. HIL. VHP. 1834. 53. Egy másik táviratban a főleg szlovák lakosságú Selmecebánya direktóriumra kérte, hogy *ottani munkásokkal* egy kb. 900 fő létszámú önálló zászlóaljat alakíthasson. HIL. VHP. 134/6. 54.

¹² A cseh támadás előtti helyzetet és a Salgótarján környéki harcokat Balázs József tanulmányában (Salgótarján 1919. Hadtörténelmi Közlemények 1954. 3–4. szám) részletesen tárgyalja. Ezért igyekszem az eseményeket dőlhéjban összefoglalni. Ezt azonban feltétlenül szükségesnek tartom a további hadműveletek megértéséhez, annál inkább, mert a fentvezetett tanulmányt néhány ténnyel szeretném kiegészíteni.

¹³ Egyesek által Rákosi Mátyásnak tulajdonított salgótarjáni munkás-mozgósítást az egykorú jelentés a következőképpen írta le: „*Hevesi népbiztos elrendelte úgy a gyárakban, mint a bányákban a munkának beszüntetését és az összes munkások fegyverbe szóllítottak.*” HIL. VHP. 78/9. op. 77.

¹⁴ Kilenc gyalogzászlóalj, egy rohamszázad, két műszaki század, egy távbeszélő szakasz és hat üteg. HIL. VHP. 171/2. 61. Ehhez hozzá kell számítani a 80. dandár erejét, amelyik időközben három zászlóaljra, két ütegre és két páncélvonatra nőtt.

¹⁵ Május 7-én 18 h-kor HIL. VHP. 507/17. 46.

nultatását és május 11-én megkezdte az üldözést. A hadosztály a visszavonuló cseh erőket Almágy, Ajnácskő, Sid, Füleek, Perse dél, Terbeléd, Rap, Litke vonaláig követte, megtörve az ellenséges utóvéddek szétszórt próbálkozásait. Ezekben a napokban a 6. hadosztály kedvező hadműveleti helyzetben volt, hiszen az ellenség húsában mélyen betüremelő arcvonalból egyaránt támadhatott mind északnyugatra Losonc felé, mind keletre a Rima, Sajó völgy irányába. Különösen ez utóbbi lett volna veszélyes a cseh burzsoá hadsereg számára, mert a III. hadtest¹⁶ néhány nappal később megindított ózd—miskolci hadműveletével összehangolva bekeríthette volna a Mátra—Bükk térségében működő ellenséges erőket. Az ellenség — bár ez utóbbi lehetőségről még nem tudott — felismerte a veszélyes helyzetet és mindent megtett az előnyomulás megállítására.

Különösen az antant propaganda volt hatásos, melynek sikerült elhitetni a Vörös Hadsereg parancsnokságával, hogy a Szeged környéki francia megszálló erők rövidesen támadni fognak. Ezért Gödöllőn május 11-én megtartott haditanács úgy határozott, hogy „az antant előrelátható támadásánál a demarkációs vonalon csak a legszükségesebb erők hagyandók meg, míg az összes rendelkezésre álló és felszabaduló erők a Duna—Tisza között egyesítendő”.¹⁷ Ennek az elhatározásnak az alapján a hadseregparancsnokság a 6. hadosztálynak a következő feladatot adta:¹⁸ „az ellenség visszavetése után a demarkációs vonal megfigyelése Litkétől—Ajnácskőig, Losoncot nagyobb ellenállás nélkül esetleg elfoglalhatja. A demarkációs vonal csak tábori őrsökkel szállandó meg. A hadosztály zöme Salgótarjánban, mint tartalék összevonandó”. E parancs tehát jelentős mértékben korlátozta a 6. hadosztály folyamatban lévő előnyomulását. Sőt, néhány nappal később azt is elrendelték, hogy a hadosztály erőit Kecskemét térségébe csoportosítsa át. A csapatok elszállítása május 18-án 6 órakor kezdődött meg. A 80. dandár még ugyanezen nap 16 h-kor átvette Salgótarján biztosítását.^{18/A}

¹⁶ A Magyar Vörös Hadseregben a zászlóaljak, tüzérosztályok és hadtestek hadrendi számát római számmal jelölték.

¹⁷ HIL. VHP. 511 12. 60. A haditanácson részt vett Kun Béla, Szántó hadügyi népbiztos, Böhm Vilmos hadseregparancsnok és Stromfeld Aurél vezérkari főnök. Stromfeld helyzetmegítései a következők voltak: „8 hadosztályunk van, ebből 5 a demarkációs vonalon, 3 pedig Hatvan környékén tartalékban; az utóbbiak a legjobban felszerelt, legfegyvelmezettebb, legmegbízhatóbb erők. Gyalogságunk zömét munkás alakulatok képezik. Az, ami az ellenséget illeti, mindenütt legalább egyformán erős, de tartalékai erősebbek. Zágrábtól északra legalább 3 antant hadosztály, a Duna—Tisza közén pedig 3 antant és 2 gyenge szerb hadosztály áll tartalékban. A románoknak csak egy hadosztályuk van, a második lépcsőben. A jelek arra mutatnak, hogy az ellenség rövidesen támadni fog. A Magyar Tanácsköztársaságnak tehát létérdeke, hogy a szovjet erők Kolomeából Stiren át Csap felé törjenek előre, s a magyar csapatokat legalább a román fronton tehermentesítsék.” HIL. VHP. 511/15. 47.

¹⁸ HIL. VHP. 512 23. 60.

^{18/A} A hadseregparancsnokság a következőképpen fejezte ki megelégedését: „A salgótarjáni és füleki harcokban a 6. hadosztály és ennek kötelékében harcoló dandárok és zászlóaljak proletár katonái valóban minden dicséretet megérdemlő elszántsággal és támadó lendülettel verték meg a magyarországi proletár uralmat veszélyeztető ellenséget. Erről a fiatal tanácsköztársaság halásan emlékezik meg. A kormányzótanács és magam nevében különös elismerésemet fejezem ki a harcokban részt vett valamennyi zászlóalj parancsnokainak, politikai megbízottjainak és vöröskatonáinak; külön dicséretet érdemelnek a harcokban részt vett 2., 6. és 8. sz. páncélvonal parancsnoka és vöröskatonái... A céltudatos és fáradásgot nem kimélő vezetésért pedig külön elismerésemet fejezem ki Rab Akos hadosztályparancsnoknak, Bengyel Gyula vezérkari főnöknek és Münnich Ferenc politikai megbízottnak, Böhm hadseregparancsnok.” HIL. VHP. 155/4. 77.

A dandár helyzete nem volt könnyebb, mint május 1-én. Több mint 70 km hosszú arcvonalát az ellenség félkörbe vette körül. Létszáma is csekély volt. A parancsnok rendelkezésére mindössze három zászlóalj, a salgótarjáni munkáscsapatok és két üteg állott. A dandár súlyos helyzetét a hadsereg parancsnokság is érezte, ezért utasította annak parancsnokát, hogy a demarkációs vonalat csak tábori őrökkel figyeltesse meg, erői zömét pedig Salgótarján északon összpontosítsa. Az ellenséges támadást e tartalék ellenlökésével kellett volna elhárítani.¹⁹ E módszer azonban az eddigi harcokban is csak kisebb ellenséges csoportok ellen vált be.

Salgótarján körül azonban már sötét viharfelhőként gyülekeztek a hatalmas túlerőben lévő ellenség erői. Borsodnádás térségében az interвенციósok 3. dandárának csapatai csoportosultak. E dandár fő erői ugyan a szomszédos 5. vörös hadosztály sávjában működtek, de számolni lehetett azzal, hogy az ellenséges dandárparancsnok kedvező helyzetét néhány zászlóalj erejű átkarolás végrehajtásával próbálja kihasználni. Rimaszombat–Losonc között a 4. cseh dandár működött 6–8 zászlóaljjal és négy üteggel, Losonc–Pöstyén területén pedig a kb. 4–6 zászlóaljból és két ütegből álló 2. dandár volt. Mindezen erők közös parancsnoka Letovszki altábornagy már május 14-én koncentrikus csapással akarta szétzúzni a 6. vörös hadosztályt.

Támadási parancsa, mely később a magyar csapatok kezébe jutott, egykorú fordításban a következőképpen hangzik.²⁰

„1. MNO. nem akarja, hogy a magyar előnyomulás tovább menjen és 14922. sz. paranccsal elrendelte, hogy legsürgősebben ellentámadást intézzünk a Losonc felé előnyomuló magyarok szárnyai ellen és verjük őket vissza az új demarkációs vonalra.

2. Szándékom elsősorban Salgótarján környékét megszállni és biztosítani. E célból a kiinduló helyzetből Kisterenye–Fülek vonala ellen akarok ellentámadást intézni és az ellenséget az Ipoly folyó elhagyására kényszeríteni.

3. Ellenséges helyzet: A salgótarjáni körlet a magyar 6. hadosztály által van megszállva, mely számos felfegyverzett munkással van meg-erősítve.

4. Az erők elosztása:

a) 6. ho. részei zászlóaljak és ágyúk a III. dd. parancsnoksága alatt május 16-ig Járdánháza, Nádasd, Apátfalva környékén gyülekeznek.

b) IV. dd. május 18-ig 4 zászlóaljat küld ki, ezekből kettőt a 67. gyalogezredtől, mint az én tartalékom és két üteget Rimaszombatra, egy zászlóaljat Rimaszecsre, egy zászlóaljat Bátkára.

c) A II. dd. május 19-ig Törincs Pöstyén vonalra küld ki 3 zászlóaljat, egy géppuskás századot, a 7. dragonyoszázadot Pöstyén közelében, az ágyús üteget nem messze Bussától.

5. Az ellentámadás keresztülvitele:

a) A III. dd. május 17-én Pétervávár Nádújfalun át Kisterenyére

¹⁹ HIL. VHP. 518. 48.

²⁰ HIL. VHP. 523/16. 50.

kezdi előnyomulását és összeköttetést tart fenn a IV. dandárral Pétervásárról Zabar–Tajtin át Salgótarján felé.

b) A IV. dd. Rimaszombat, Bátka, Rimaszécsi gyülekezésből Feledet koncentrikusan foglalja el, azután Balogfalva, Ajnácskő, Almád Tajtin át Salgótarjánt és Somosújfalut szállja meg. Ajnácskőről egy zászlóaljat küld Fülek elfoglalására, összeköttetést tart Simonyi Péterfalván és Ajnácskőről – Zabar Pétervásáron át a III. dd. részeivel.

Amint Feled el van foglalva a IV. dandár vonala a bal szárnytól kezdve Fülek keleti bejárata felé. Tartalékai a IV. dandár főoszlopát Feled, Almágyon és Salgótarjánra követik.

c) A II. dandár május 20-án Törincs–Pöstyén vonalán demonstrál és mihelyt az ellenség ezt a vonalat elhagyja, előnyomulását a következőképpen kezdi meg:

– egy zászlóalj és a lovas század Szécsény Toldon át megszállja Bokri és Tepke hegyeket és Pásztót,

– egy zászlóalj a légiós géppuskás századdal és egy üteggel Endrefalván át megszállja Andrásfalvát és Alsópálfalvát,

– egy zászlóalj Litke Karancskeszin át Salgótarjánra. A II. dandár előnyomuló részei Salgótarján nyugati részeit foglalják el.”

A következő nap a Feledre kikülönített és páncélvonattal megerősített magyar osztag a községet kiürítette s ezért Letovszki altbgy. parancsát némileg módosította.²¹ „IV. dd. parancsnokság május 15-én délelőtt 9 h-kor jelenti, hogy Feled el van foglalva. Ennek folytán a IV. dd. május 19-ig Rimaszombat–Bátka–Rimaszécsről Feled körletébe tolja erőt. A III. dandárral az összeköttetést fenntartja és Füleken át Salgótarjánra nyomul elő és harcérintkezést tart fenn az ellenséggel.

Előnyomulás május 20-án az op. 48. parancs szerint:”

A burzsoá tábornok nyilvánvalóan elszámította magát, mert bár a 6. hadosztály helyett csak a 80. dandárral és az 5. ho. részeivel találta magát szemben, mégis csúfosan kudarcot vallott. Igaz, sikerült a 80. dandárt Zagyvaróna, Somoskő, Karancsalja vonalba visszadobnia és Salgótarján hátában Kisterenyét is birtokba vennie. De ez utóbbit az elszállítás alatt álló 6. hadosztály visszafordított részei és a salgótarjáni munkások rövidesen visszafoglalták (május 20.). A Kisterenyéről menekülő cseh csapatok pedig az 5. vörös hadosztály Pétervásárra előretört I/39. zászlóaljának csapdájába futottak. Sok halott, 300 fogoly és 35 géppuska veszteség lett a kaland vége.

Salgótarjától nyugatra is vereséget szenvedtek az intervenciók. Itt a terv szerint valamivel később indult meg a 2. cseh dandár támadása. A dandár középső-, egy zászlóalj, egy géppuskás század és egy üteg erejű oszlopa – zömével Endrefalvát érte el. Egy osztagát pedig Karancsságra tolta előre. A jobb oszlop ugyanakkor az 1. vörös dandár sávjában birtokba vette Szécsényt, Varsányt és Rimócot. A 80. dandárt az endrefalva–karancssági oszlop veszélyeztette jobban, mert ez előtt komoly saját erők nem álltak. Az ellenségről a dandár 21-én este érte-

²¹ Uo.

sült, mikor „... az ettesi bányából telefonáltak, hogy Karancsság községbe d. u. 6 órakor kb. 200 cseh vonult be. Miután a dandárparancsnokságnak semminemű alkalmazható tartaléka nem volt, a dandárparancsnokságon szolgálatot teljesítő tábori vörös őrség 12 vörös őrt, Dénes József elvtárs parancsnoksága alatt küldte ki Karancsságra azzal a feladattal, hogy a jelentett cseheket derítse fel és amennyire lehetséges, az erősítések beérkeztéig előnyomulásukat akadályozza. Dénes elvtárs feladatát kiváló ügyességgel és példátlan bátorsággal hajtotta végre. F. hó 22-én már jelentést küldött, hogy a csehek Karancsságon tényleg bent vannak. Reggel felé pedig megtámadta őket, mire a csehek pánikszerűen visszafutottak. A cseheket azután Endrefalváig üldözte, ahol a csehek megállottak. Dénes jelentése szerint Karancsságon 3 szakasz cseh volt, Endrefalván azonban azt figyelte meg, hogy ott kb. 1 zászlóalj és 3 ágyú erősségű cseh csapat jött össze minden irányból. A tábori vörösőrség e kis különítményének harcában részt vettek a ságújfalusi ifjú bányamunkások is, akiknek bátor magaviseletét Dénes elvtárs különösen kiemelte”²² — írta a 80. dandár jelentésében.

Időközben az arcvonal középső és keleti szakaszán döntő események érlelődtek. Piccione olasz tábornok, a cseh burzsoá hadsereg főparancsnoka mindenáron ellensúlyozni akarta az első salgótarjáni támadása során elszenvedett kudarcot. Ezért a kisterenyei eseményekkel egy időben Egertől északra is előre hajszolta csapatait. Kisebb kezdeti sikerek után azonban támadásának lendülete megtört az 5. vörös hadosztály makacs ellenállásán. Sőt, rövidesen a magyar csapatok lendültek rohamra. A Vörös Hadsereg parancsnoksága ugyanis — látva, hogy a délről várt támadás egyelőre nem következik be — május 15-én elhatározta Ózd–Miskolc körzetének visszafoglalását.²³ Ehhez a III. hadtestparancsnokság alatt egyesítette a tartalékból felvonuló 1. és az arcvonalban álló 5. hadosztályokat.

Ez utóbbi ellenállásával nemcsak biztosította az 1. hadosztály zavartalan átcsoportosítását, hanem annak nagy erejű csapásához csatlakozva, május 25-ig tartó harcokban elérte a Rima–Sajó vonalát. A fő irányban támadó 1. hadosztály ezalatt Miskolcot vette birtokba, majd visszaverve a cseh és román intervenciók együttes próbálkozásait, a Sajó–Hernád vonalban szilárdan megvetette a lábát.

Ez az igen jelentős ellencsapás hideg zuhanyként hatott a burzsoázia táborára. A cseh sajtó fennhéjázó harcias hangja lágy fuvolaszóvá enyhült. Klofác hadügyminiszter, aki nemrég még milliós hadseregről és könnyű győzelmekről ábrándozott, kijelentette, hogy nem akarnak Budapestre bevonulni és nem avatkoznak be a magyar belügyekbe.²⁴

Az Ózd–Miskolc környéki sikerek nagymértékben befolyásolták a Salgótarján körüli helyzetet. E város már sok gondot okozott a magyar hadseregparancsnokságnak, természetes tehát, hogy már május 22-én eré-

²² HIL. VHP. 49.

²³ HIL. VHP. 515/17, 47.

²⁴ H.L. VHP. 521. 49.

²⁵ HIL. VHP. 522/3, 49.

lyes intézkedések egész sorával igyekezett végleg megszilárdítani a helyzetet.²⁵

A 6. hadosztály előbb említett elszállítását nem szakították meg, de e hadosztály visszafordított részeit (a 46. dandárt négy zászlóaljjal) továbbra is Salgótarján körzetében hagyták. Ugyanakkor tervbe vették a 80. dandár leharcolt csapatainak (11. és 53. ezred) felváltását is az újjászervezett 1. és 2. nemzetközi ezredekkel. Így a dandár ereje az eddig is kötelekében harcoló (salgótarjáni) munkás és az V. vadász zászlóaljakkal együtt hét ütőképes zászlóaljra nőtt. A vezetés megjavítására mindkét dandár fölötti parancsnokságot a 3. hadosztály vette át. A hadosztály alárendeltségéből pedig kivált az Esztergom—Szécsény között harcoló 1. dandár, így minden figyelmét Salgótarján—Losonc körzetére összpontosíthatta. Többek között ebből is látszik, hogy a hadseregparancsnokság a Miskolc—Kassa-i főirány után e területeknek tulajdonított legnagyobb fontosságot.

További intézkedésekkel a hadosztály tüzérséget erősítették meg még három üteggel.²⁶ Ezzel együtt a 3. hadosztály ereje tizenegy gyalog zászlóaljra, hét ütegre, egy páncélvonatra, egy repülő századra, műszaki és híradó egységekre nőtt. A hadseregparancsnokságtól ugyanakkor azt a feladatot kapta, hogy az ellenséget Szécsény és Feled között vesse vissza.

A felváltásokhoz, átcsoportosításokhoz és egyéb ezzel kapcsolatos intézkedések végrehajtásához természetesen időre volt szükség. A hadseregparancsnokság ezért május 25-e előtt nem is számított az előnyomulás megkezdésére. A miskolci események hatására azonban a cseh burzsoá csapatok önként visszahúzódtak. A 3. hadosztály a pillanatnyilag rendelkezésre álló erővel természetesen követte őket, bár erélyes üldözésről szó sem lehetett. Mégis sikerült 23-án estig nemcsak Endrefalvát, Mucsényt és Füleket birtokba venni, hanem az átcsoportosítás zömét is végrehajtani.

Említésre méltó harcra csak Karancsberénynél került sor, ahol az V. vadász zászlóalj a tüzérség hathatós támogatásával szétugrasztott két ellenséges századot. Az előnyomulás során csapataink 32 foglyot ejtettek és sikerült visszavenni a Kisterenyénél elvesztett gépkocsikat is.²⁷

A következő napokon lassú előnyomulás folyt. Losonc közvetlen előterében Rapp—Fülekkelecsény—Perse térségében az ellenség ellenállása észrevehetően megerősödött. Zászlóalj erejű ellenlökés végrehajtására került sor, páncélvonatunk kifutását négy üteg heves tüze fogadta stb.²⁸ Ettől délre azonban az Ipoly vonalán a 80. dandár beérkezett csapatai mindenütt megkezdték az idáig előnyomuló 16. vörös ezred felváltását.

A hadosztály Losonc felé sem nagyon erőltette az előnyomulást. Az aránylag csendes napokat inkább arra használta fel, hogy kiegészítse a felszerelését, rendezze kötelekeit és felkészüljön a nehezebb feladatok megoldására.

Ilyen körülmények között érkezett meg a hadseregparancsnokság minden eddigi felülmúló nagyszabású támadó intézkedése.

²⁶ HIL. VHP. 522/8. 49.

²⁷ HIL. VHP. 98a/1. 49.

²⁸ HIL. VHP. 99/21, 99. 2/3. 49.

3. FEJEZET

A 3. hadosztály személyi állománya.

A régi alakulatok — a 46. dandár. A Vörös Hadsereg nemzetközi csapatai: oroszok — németek és osztrákok — délszlávok — szlovákok — kárpát-ukránok — egyéb nemzetiségűek. A nemzetközi ezredek felállítására — átszervezése. A 80. dandár nemzetközi ezredei. A harcosállomány értékelése — a parancsnoki kar.

Milyen volt az említett átszervezés során a 3. hadosztály alárendeltségébe kerülő csapatok összetétele, edzettsége, kiképzése, fegyelme? Mindmegannyi súlyos kérdés, melynek mindegyike nyomasztóan nehezedett a hadosztályparancsnokra.

A régi alakulatokat, a salgótarjáni munkás harcosokat és az V. vadasz zászlóaljat jól ismerte, hiszen ezek az egységek azelőtt is a hadosztály kötelékében harcoltak. A 46. dandárról is csak jó véleménnyel lehetett, hiszen a jól vezetett, összeforrott és nagyrészt olyan „viharsarki” agrárproletárokból álló alakulat volt, akik végigverekedtek a világháború vérvivataros esztendeit. Nemcsoda tehát, hogy ez a dandár mind a tiszántúli védelmi harcokban, mind a salgótarjáni ellencsapásnál jól megállta a helyét.

A 80. dandár alárendeltségébe kerülő nemzetközi alakulatok értéke azonban még ismeretlen volt. A különféle nemzetek fiai ugyan harcoltak már itt is, ott is a tanács hatalom honvédő háborújában, jelentős sikereket is elértek, de a nemzetközi egységek ily nagymérvű alkalmazására eddig még nem került sor,

A nemzetközi ezredek jelentős részét az orosz hadifoglyok soraiból toborozták. Az első imperialista világháború során hadifogságba került és még haza nem szállított orosz katonák ugyanis már néhány nappal a tanács hatalom kikiáltása után, március 30-án gyűlést tartottak Budapesten, melyen felolvasták Csicserin orosz külügyi népbiztos felhívását:

„Ti hadifoglyok, akik végigéltétek az imperialista háborúnak minden borzalmát, kik saját bőrötökön tapasztaltátok az orosz és magyar burzsoának kizsákmányolását, minden erőttökkel támogassátok az ifjú Magyar Tanácsköztársaságot. Az ellenségek összefogtak már a magyar és az orosz proletár elnyomására. Minden orosz és magyar proletárnak a Vörös Hadseregben van a helye, épp úgy, mint az Oroszországban tartózkodó magyar proletárok rendíthetetlenül küzdenek az ottani érdekekért. Védjétek meg a magyar proletárt! A magyar és az orosz proletár egyetemben küzd az összes proletárok közös érdekeiért.”²⁹

A lelkes hangulatú gyűlés után a volt hadifoglyok tömegesen jelentkeztek a nemzetközi ezred soraiba és annak I. zászlóalját alkották. Ezt az alegységet a losonci harcok után megsemmisítette a 3. hadosztály parancsnoka és megállapította, hogy: „A csapatoknak igen jó fegyelme és

²⁹ Dokumentumok a magyar Párttörténet tanulmányozásához, II. Szikra 1954. 146. old.

magas harcképessége van.”³⁰ Ezt a jó véleményt nemcsak a szemlén, hanem már a megelőző harcok során kiérdemelték az orosz katonák és azért a hadosztályparancsnok a zászlóaljbat hadseregparancsnoki dicsőretre javasolta.

A nemzetközi egységek másik jelentős része az osztrákok és németek soraiból került ki. A hazai németajkú lakosok közül is sokan jelentkeztek, de a testvéri osztrák munkásosztály még tömegesebben küldte el legjobb fiait a magyar Vörös Hadseregbe. Április 3-án például egy különvonaton 1200 osztrák önkéntes érkezett.³¹ Ezek és a többi osztrák önkéntesek már a tiszántúli harcokban is részt vettek és jól megállták a helyüket. Később külön nemzetközi ezredbe vonták össze őket.

A délszlávokat (szerbeket, horvátokat) egy önálló zászlóaljba szervezve eleinte a déli arcvonalon alkalmazták, majd a 80. dandár megerősítésére északra szállították,³² ahol olaszokkal és törökökkel megerősítve a Balkáni zászlóalj nevet kapta. A Losonctól északnyugatra vívott harcokban ez a zászlóalj is tanúságot tett bátorságáról és merészségéről. Június 15-én 4 órakor „két cseh század 2 géppuskával Végles felől az országúton gondtalanul menetelt keleti irányba. A délszláv zászlóalj a két századot elég közel engedte jönni, azután pedig tűzzel rajtaütött. A csehek hanyatthomlok futottak hátra. A délszláv zászlóalj egyes részeivel azután ellentámadásba ment át és a cseheket Végles községen túl kergette”³³ — írta a 80. dandár jelentésében.

A tanács hatalom kezdeti időszakában megalakult Ruszin Népbiztosság első rendeletei a ruszin fegyveres erő a Vörös Gárda és a Vörös Őrség megalakításáról szóltak. Kárpátukrajna — akkori nevén Ruszka-Krajna — azonban rövidesen a cseh burzsoázia uralma alá került. Ezért önálló kárpátukrán egységek megszervezésére nem kerülhetett sor. Mégis a Vörös Hadsereg soraiban számos ruszin harcolt a proletariátus hatalmáért. Így például a 14. munkás ezred III. zászlóaljának egyik százada tisztán kárpátukránokból állt.³⁴

Sok szlovák dolgozó harcolt a 16. felvidéki gyalogezred honti (I.), gömöri (II.) és szepesi (III.) zászlóaljainak soraiban is,³⁵ de nagyobb tömegeik toborzására csak a Szlovák Tanácsköztársaság megalakulása után került sor. Ekkor azonban ezrével tódultak a sorozóhelyekre. A selmecbányai munkások kb. 900 főnyi zászlóaljbat akartak alakítani. Ugyanakkor a Losonc mellett Vashegyen 1800 bányász, Kassán pedig 3000 fő jelentkezett.^{35/A} Önkéntesben másutt sem volt hiány, az önálló szlovák Vörös Hadsereg megszervezésére azonban mégsem került sor. Erre nem volt elég idő, ezért a bevonuló szlovák munkások és parasztok a legkülönbözőbb egységekbe kerültek.

Lényegesen kisebb számban vettek részt a magyar proletárhadsereg

³⁰ HIL. VHP. 51. 108/10.

³¹ A Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről. Szikra 1954. 120. old.

³² HIL. VHP. 52. 610/14, beérkezett június 13-án.

³³ HIL. VHP. 53. 166/16.

³⁴ HIL. VHP. 61. 215/19.

³⁵ Uo.

^{35/A} A Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről. Szikra 1954. 225. old.

harcaiban román és lengyel vörös katonák. Őket főleg az 1. nemzetközi ezredbe sorozták be. A sok nyelven beszélő, de egy szívvel érző, közös célért küzdő harcosok ezrei közül most bennünket elsősorban az úgynevezett nemzetközi ezredek katonái érdekelnek, hiszen ezek alkották a Losoncot felszabadító 3. hadosztály 80. dandárát.

A nemzetközi ezredek felállítását a Hadügyi Népbizottság április 6-án rendelte el. Ettől az időtől kezdve minden toborzási és sorozási rendelet leszögezte, hogy a nem magyar nemzetiségű katonák a nemzetközi ezredekhez irányítandók.³⁶ Erre annál inkább szükség volt, mert az időközben felállított négy nemzetközi ezred feltöltéséhez elegendő létszámot biztosítani nem tudták. Ugyanis a volt hadifoglyok, akik jelentkezésére elsősorban lehetett számítani, már zömmel hazatértek. Ezért a Hadügyi Népbizottság május 26-án a 3. és 4. nemzetközi ezredet kénytelen volt feloszlítani.^{36/A} Ebben az időben egy nemzetközi ezredparancsnokság és öt nemzetközi zászlóalj útban volt a 80. dandárhoz. A 2. ezredparancsnokság és egy zászlóalj felállítása pedig rövidesen befejeződött. A rendelet ezenkívül fenntartotta az akkor még a déli hadszíntéren működő önálló délszláv nemzetközi zászlóaljat és a pótzászlóaljat Budapesten.

Ez az intézkedés keresztelte a hadseregparancsnokságnak a nemzetközi ezredek átszervezésére május 20-án kiadott parancsát és ezzel némi zavart is okozott. Ezért a Hadügyi Népbizottság május 30-án kénytelen volt helyesbíteni,³⁷ de a hadseregparancsnokságnak is meg kellett erősítenie előző parancsát.³⁸ Az új intézkedés szerint a már fronton lévő ezredparancsnokság lett a 26., az újonnan felállított pedig a 27. Az előzőbe az oroszokból és az Oroszországból hazatért magyar hadifoglyokból, míg az utóbbiba az osztrákokból és németekből álló zászlóaljakat osztották be. A délszláv zászlóalj e szerint is önálló maradt. Ezeket a parancsokat azonban a losonci harcok kezdetéig még nem hajtották végre, sőt az egymásnak némileg ellentmondó rendeletekben szereplő különböző hadrendi számozást még az egykorú okmányok is sokáig összezavarták.

Végeredményben május 29-én a 80. dandárparancsnokság és a nemzetközi csapatok létszáma a következő volt:

80. dandár parancsnok: Folkusházy,³⁹

politikai megbízott: Politzer,

parancsértiszt: Medveczky,

híradó szakaszparancsnok: Szabó.

³⁶ HIL, VHP. 93. 19. gy. e. iratai: „Toborzott legénységéből az egyes alosztályokba beosztott bármely nemzetiségű hadifoglyok útbaindítandók Budapestre az „Internacionálé” ezredbe való felvétel végett. Jelentkezések Budapesten a nemzetközi lovarda épületében (Eszterházy u. 26.) fogadtatnak el.”

³⁶ A HIL. Hűnb. 8. 10636/6.

³⁷ HIL. Hűnb. 8. 137. 426/6.

³⁸ HIL. VHP. 50.529/9.

³⁹ A 80. dandár parancsnokságát VI. 14-én Kossányi vette át. HIL. VHP. 53 614/7.

N. K. ezred	Élelmezési	Ütközet	Géppuska	
	létszám			
ezred törzs	41 fő	10 fő	—	pk.: Szántó Zoltán pol. megbízott: Jancsó ⁴⁰
vonat osztag	27	—	—	Lukács Antal
segélyhely	29	—	—	Dr. Gráf Andor
fegyvermester				Neubauer István
I. zászlóalj (orosz)	729	602	7	pk.: Kablukov Kirill pol. megbízott: Meller
II. zászlóalj (német)	727	577	4	pk.: Kiss Zsigmond
III. zászlóalj (magyar)	448	365	7	pk.: Mataisz Pál
IV. zászlóalj (székely)	557	530	5	pk.: Keresztes József
V. zászlóalj (német)	455	442		pk.: Pichel pol. megbízott: Levadovszki

Összesen: 3023 fő élelmezési, 2526 fő ütközet létszám, 2818 puska, 172 pisztoly, 23 géppuska, 259 vonathámos, 54 hátas, 21 málhás ló, 29 mozgókonyha, 87 országos jármű.⁴¹

Néhány szóval meg kell itt emlékezni a székely zászlóaljról is. Az ún. székely hadosztályról csak az áprilisi áruulás ismeretes. Pedig abban az időben ez volt a tanács hatalom legjobban szervezett, jól fegyverezett és felszerelt alakulata. Katonái készek voltak harcolni otthonaik felszabadításáért. Parancsnoki kádereinek zöme azonban a legreakciósabb tisztek soraiból került ki. A Tanácsköztársaság legsúlyosabb katonai hibái közé tartozott, hogy nem váltotta le időben ezeket a parancsnokokat és emiatt az ellenforradalmi tisztek korlátlan befolyása alatt álló hadosztály április 26-án áruoló módon letette a fegyvert. Így veszett el a tanács hatalom számára egy igen értékes magasabb egység.

A fegyverletétel után a székely hadosztály egyes részei tovább harcoltak, de a visszavonulás során többé-kevésbé szétbomlottak. Megfelelő újjászervezés és kiegészítés után a 2. dandár kötelékébe egyesítették őket. Ez a dandár az északi hadjárat második részében elég jól megállta a helyét. A Iosonci harcok után ebbe a dandárba helyezték át a IV. székely zászlóaljat is.

Ez az aránylag rövid összefoglalás is világosan mutatja, hogy nemzetiségi szempontból milyen tarka volt a 80. dandár összetétele. Nem

⁴⁰ Az ezredparancsnokságot később Österreicher vette át, akit — bár időközben Szántó Zoltánt újból megbízták az ezredparancsnoksággal (VI. 16. 616/10) — a dandár kérésére később beosztásában megerősítették. HIL. VHP. 54. 617/13 Jancsó pol. megbízott VI. 10-én vonult be az ezredbe. HIL. VHP. 52.600 fsz.

⁴¹ HIL. VHP. NK. e. iratai. 99.

volt sokkal rózsásabb a helyzet a kiképzés tekintetében sem. A volt hadifoglyok természetesen mindannyian tapasztalt katonák voltak, de az orosz, olasz, vagy szerb hadsereg kiképzése nemcsak a volt Monarchia hadseregétől különbözött, hanem egymásra sem igen hasonlított. Elképzelhetik például, hogy milyen egyöntetű lehetett annak a menetszázadnak a kiképzése, ami a június 4-i távirat szerint 2 parancsnokból, 2 írnbokból, 1 orvosból, 24 török, 90 olasz és 45 szerb vörös katonából állt.⁴² Persze az átképzés nem volt megoldhatatlan, erre azonban elegendő időt és erőt fordítani sohasem tudtak, annál inkább, mert úgy a nemzetközi, mint a többi ezredeknél százával voltak teljesen kiképzetlen harcosok, akik még sokkal nagyobb problémát okoztak.

Azt leszögezhetjük, hogy a nem egyöntetű kiképzés megnehezítette ugyan a vezetést, de még mindig jobb volt, mintha csak sebtében kiképzett katonákkal kellett volna harcolni. Ilyen a nemzetközi ezredekben aránylag kevés volt.

Az egységek fegyelme is igen jó volt.⁴³ Ez természetes is, hiszen a harcosok zöme önként, a proletárok ügye iránti lelkesedésből jött a Vörös Hadsereg zászlói alá. Az öntudatos, fegyelmezett, nem egyöntetűen, de mégis jól kiképzett, harcedzett és hosszú háborús tapasztalatokkal rendelkező zászlóaljok harcértéke csak igen magasfokú lehetett.

Ezt a magasfokú harcértéket azonban károsan befolyásolta számos tényező. Itt elsősorban a katonák fizikai teljesítőképességéről kell beszélni. „Bizottsági orvosok jelentése szerint 50% beteg jelenleg és a legtöbb valóban beteg is, mert a toborozásnál nem lettek alaposan megvizsgálva és sok katonai szolgálatra alkalmatlan egyén lett felvéve, akik most a harci fáradalmakat nem bírják,” – írta a 80. dandár június 12-i jelentésében.⁴⁴ Pedig a fáradalmakból bőven kijutott. A „csapatok a május 29-e óta tartó állandó harcok következtében teljesen ki vannak merülve... a sok járőrözés, összeköttetés fenntartása, tartalékok eltolása által naponta igen nagy menetteljesítményeket tettek. Szakképzett alparancsnokok hiánya következtében a csapat részint sok felesleges mozgást végzett, részint bizalmatlanok a vezetés iránt...” Az emberek annyira kimerültek, hogy „apatikusan lefekszenek és azt mondják löjjelek azonnal agyon, de ők nem képesek további akcióra...”⁴⁵ A vezetésnek tehát komolyan számolni kellett volna a harcosok fizikai teljesítőképességének aránylag alacsony határával. A hadvezetés ezt elmulasztotta, vagy nem volt tisztában a helyzettel, vagy csak későn döbönt rá a szomorú valóságra. Így történhetett, hogy azok a nemzet-

⁴² HIL. VHP. 51. 604/58.

⁴³ A nemzetközi ezred május 25-én kiadott 25. sz. ezredparancsa erről a következőket írja: „Böhm hadsereg főparancsnok elvtárs a Gödöllőn átszálított csapatainknál tapasztalt fegyelemért és rendért elismerését fejezte ki.” HIL. VHP. 99.

⁴⁴ HIL. VHP. 53. 163/15.

⁴⁵ Uo. A 26. nemzetközi ezredparancsnokság következő napijelentésében az alábbiakat írta: eddig kb. 15—20 százaléka a létszámnak betegség és gyengeség folytán ment el, a halottak, sebesültek és eltűntek száma szintén kb. 20 százaléktól tesz ki (...például az V. zászlóaljnak 16 halott, 62 sebesült, 14 eltűnt, 107 beteg, összesen több mint 30 százaléka), egyes századok csak 30—40 harc képes emberből állanak. HIL. VHP. 53. Hasonló tartalmú jelentést küldött VI. 19-én a dandár politikai megbízott is. HIL. VHP. 54. 19.

közi zászlóaljok, melyek szinte játszva foglalták el Losoncot és egy lendülettel Zólyomig rohantak le, két hét múlva csúfos vereséget szenvedtek a számban kisebb ellenségtől.⁴⁶ A hadseregparancsnokság, ha későn is, de levonta a megfelelő tanúságot. A nemzetközi zászlóaljok pedig néhány napi pihenő és megfelelő kiegészítés után ismét visszanyerték harckészségüket.

Nagymértékben hozzájárult az egységek ütőképességének csökkentéséhez a felszerelés hiánya is. A szervezetszerű nyolc géppuskája egyik zászlóaljnak sem volt meg. „Az emberek nagyrésze annyira rossz lábbeliben jár, hogy az itteni hegyes utak teljesen felsebzik a lábukat” — írta a dandár politikai megbízott.⁴⁷ A pótlás még hiányosabb volt. „Az I/27. nemzetközi zászlóalj három százada 363 fő létszámmal ma délután 6 órakor Kriványba beérkezett. Egy százada még útban van ide. A zászlóalj olyan felszereléssel érkezett, hogy egyenlőre hadművelleti célokra nem tudtam alkalmazni (nincs géppuska, vonat, mozgókonyha, gh.)...”⁴⁸ A magyar tanács hatalom honvédő háborúja során mindvégig hadianyaghiánnyal küzdött. A legegyszerűbb felszerelési cikkekért is csak a legnagyobb nehézségek árán tudták előteremteni. Úgyhogy ez a panasz nem volt egyedülálló, de a parancsnoknak mégis számolni kellett ezzel a tényezővel is.

Csökkentette a harckészséget az összeforrottság hiánya is, ennek megoldása azonban csak idő kérdése volt. Nagy problémákat okoztak a nyelvi nehézségek is. A különböző nemzetiségű egységekhez, nem tudtak megfelelő parancsnokokat és politikai megbízottakat küldeni. A dandárparancsnok az I. zászlóalrhoz orosz, vagy oroszul beszélő, volt hadifogoly alparancsnokok beosztását kérte. A politikai biztos pedig az I. (orosz) és az V. (osztrák) zászlóalj politikai megbízottak kicserélését javasolta.⁴⁹

Már többször felmerült az alparancsnokok kérdése, akik vagy nem értették beosztottaik nyelvét, vagy képzetlenségük miatt felesleges fáradalmaknak, veszteségeknek tették ki őket és akik éppen a legsúlyosabb helyzetben, mikor a kimerültség miatt a csapatok harckészsége meggingott, nem tudtak fegyelmet tartani. Sajnos, ez a Vörös Hadsereg általános gyengesége volt. A proletárhatalomhoz hű és megfelelő szakértelemmel rendelkező parancsnokokat egyik napról a másikra kiképezni nem lehetett. Bár a Kormányzótanács már áprilisban rendeletet hozott a parancsnokképző tanfolyam felállításáról⁵⁰ a végrehajtást elsodorta a román támadás okozta zűrzavar. A tanfolyam működését csak július végén kezdte meg, de akkor már túl késő volt, hiszen néhány nap múlva összeomlott a tanács hatalom. Ez súlyos hiba volt. Ha már áprilisban megkezdik a kiképzést, a harcterek viharaiban megedződött vöröskatonákból néhány hét alatt is megfelelő képzettségű és a Tanácsköztársasághoz minden tekintetben hű parancsnokokat tudtak volna nevelni.⁵¹

⁴⁶ 80. dandár jelentései. HIL. VHP. 53., 54.

⁴⁷ HIL. VHP. 54., 619.

⁴⁸ HIL. VHP. 53. 166/25.

⁴⁹ HIL. VHP. 52. 600 fsz.

⁵⁰ Kisközlöny. 23. szám. ápr. 14. 97. old. 8122/ein. 7. 1919. sz. rendelet.

⁵¹ A jelentkezés feltétele volt legalább 12 hónapos harctéri szolgálat. A tanfolyam tervezett időtartama 6 hét volt.

Az így nyert pár száz parancsnok szakasz, század, sőt zászlóalj vezetására is jól alkalmazható lett volna. Sőt ez a proletár-parancsnoki gárda nemcsak a régi tisztek szakmai szabotázsát akadályozhatta volna meg — amire a politikai apparátus képtelen volt — hanem jelentősen enyhítette volna a képzett alsóbb katonai vezetők égető hiányát.

Mindez azonban nem történt meg, ezért a Tanácsköztársaság kénytelen volt a régi tisztek tömegeit alkalmazni. Ez még nem lett volna hiba. A baj ott kezdődött, hogy a régi tisztek alkalmazása megfelelő ellenőrzés nélkül történt. Egyedül, minden támogatás nélkül ugyanis a politikai apparátus képtelen volt megfelelő ellenőrzésre. A tisztek egy része a tanács hatalom tudatos ellensége volt és vagy kivonta magát a szolgálat alól, vagy minden rendelkezésre álló eszközzel igyekezett kárt okozni. A tisztikar másik része szívvel-lélekkel szolgálta a proletariátus ügyét. A legtöbben azonban sem egyik, sem a másik csoporthoz nem tartoztak. Nem szimpatizáltak ugyan a Tanácsköztársasággal, de fájdalommal töltötte el őket az ellenség minden sikere. Különös, gyorsan változó vélemények alakultak ki. A Vörös Hadsereg kudarcainak óráiban a proletárdiktatúra közeli bukásában reménykedtek, de fájt nekik minden tapalattnyi magyar föld elvesztése. A győzelmek idején az ellenség gyors kiverésében hittek, de jól tudták, hogy minden siker a proletariátust erősíti. Így történhetett, hogy a sikeres hadműveleteknél a volt tisztek nagy része tudása legjavát adta, de a kritikus pillanatokban legalább is meginogtak és félrevonultak. Ilyen volt a 80. dandár parancsnoka Folkusházy is. A losonci hadműveletek idején csupa erély, rátermettség, tettekézség volt, de a zólyomi vereség után jelentései tele voltak panasszal, kifogással, segélykéréssel. Kimerült idegállapotára hivatkozva még leváltását is kérte, amit a hadseregparancsnokság június 14-én teljesített is.

Ezek voltak azok a belső adottságok, melyek jelentősen befolyásolták a 3. vörös hadosztály losonci harcait.

4. FEJEZET

Az ellenséges helyzet és a Vörös Hadsereg első támadó tervei.

A cseh burzsoá hadsereg megalakulása — olasz és francia légiók — erők csoportosítása a magyar hadszíntéren. Ellenséges csapatok Losonc körül. Az ezredek szervezése — felszerelés — hangulat — propaganda. Az ellenség szándéka — intézkedései május végén.

A Vörös Hadsereg általános helyzete. A III. hadtest javaslata — a hadügyi népbiztosság és a hadsereg vezérkari főnök terve.

Az intervenció hadsereget a Miskolc—Ózd—Salgótarján térségében elszenvedett vereségek igen érzékenyen érintették, de a gerince még koránt sem tört meg. „A hadifoglyok állítása, valamint a zsákmányolt okiratok tanulsága szerint csapataink támadó fellépése... a cseheket igen meglepte.” Ami természetesen nagy zavart és fejetlenséget okozott.

A burzsoá „vezetés idegesen kapkod össze-vissza, tartalékait egyik front-részéről a másikra dobja át, itt foltoz, amott foltoz és reparál”⁵² — írta az egykorú jelentés.

A cseh vezérkar kapkodó intézkedései természetesen még tovább rontották a helyzetet. A csapatok, csapatrészek szinte elválaszthatatlanul összekeveredtek. Sűrűn előfordult, hogy egy zászlóalj századait két-három ezredből kaparták össze. Persze ez, a hadseregszervezés legelemibb eleveit is felrúgó káros gyakorlat csak fokozta a sokféle elemből összetakolt hadsereg tarkaságát.

Azt hiszem teljesen felesleges arról beszélni, hogy ily körülmények között mily nagy nehézségekkel kellett a vezetésnek megküzdenie. De nehéz feladatokat kell megoldania a Vörös Hadsereg felderítésének is, hiszen a tarka-barka ellenséges erőkről szinte lehetetlen volt tiszta képet kapni. Az egymásnak néha gyökeresen ellentmondó adatok alapján mégis megkísérlem a cseh hadsereg jellemzését, oly mértékben, ahogy ezt a Vörös Hadsereg és a 3. hadosztály parancsnoksága ismerte, hiszen elhatározásukat ez döntő mértékben befolyásolta.

A Monarchia összeomlásakor megalakult cseh burzsoá hadsereg csak szokolistákból, önkéntes alakulatokból és nemzetőrökből állott. Létszáma nem haladta meg a 4000 gyalogost, 1–2 lovas századot és néhány üteget. Az olaszországi és franciaországi légiók⁵³ megérkezése, valamint a teljes erővel folytatott toborzás azonban rövid idő alatt megváltoztatta a helyzetet.⁵⁴ A rendelkezésre álló erők zömét, olasz tisztek parancsnoksága alatt a magyarországi hadszíntéren összepontosították.⁵⁵

Itt május végén a magyar hadseregparancsnokság adatai szerint az ellenség csoportosítása a következő volt: Munkács–Ungvár–Sátoralja-újhely térségében a 3. légiós hadosztály hat-hét zászlóaljjal, Kassa–Sajószentpéter észak–Rozsnyó körzetében a 6. hadosztály (tizenkilenc-huszonöt zászlóalj) és a 3. légiós hadosztályból megerősítésül ideszállított nyolc-tíz zászlóalj volt. Rimaszombat–Losonc között a 3. (hét–nyolc), a 4. (hét–nyolc) és a 2. (nyolc–kilenc) dandár állott. Végül az Ipoly és a Duna mentén a 7. légiós hadosztály tizenegy-tizenkét zászlóalja védtet.⁵⁶ Az ellenség erejét tehát hatvan–hetvennyolc zászlóaljra becsülte a hadseregparancsnokság.

Május 31-ig a cseh csapatokat olasz tisztek vezették, de a súlyos vereségért őket okolták, ezért a parancsnokságot francia tábornokok vették át.⁵⁷ A nyugati frontszakasz — amihez Losonc környéke is tartozott — parancsnoka Mittelhauser, míg a keletié Hennocque tábornok

⁵² HIL. VHP. 50. 523/161. A hadseregparancsnokság II. (hírszerző) csoportjának május 23-i összefoglaló jelentése.

⁵³ A francia légió Philipe ezredes parancsnoksága alatt a 21., 22., 23. ezredből az olaszországi légió a 31–35. és a 39. ezredből állott Piccione tbk. vezetése alatt. Mindkét légió felszerelése, kiképzése, harcedzettsége kifogástalan volt. Az oroszországi légió ez időben még nem érkezett be.

⁵⁴ Május elsején a cseh hadsereg a nemzetőrökön kívül már 78 gyalogzászlóaljjal, 36 üteggel, 8 lovasszázaddal, 27 gyalogosított lovasszázaddal, műszaki, híradó és egyéb különleges alakulatokkal rendelkezett.

⁵⁵ Május elején 54 gyalogzászlóalj, 28 üteg és több lovasszázad volt a magyar arcvonalon.

⁵⁶ Kerekes: Magyarország forradalmi harcai. Kézirat XI. kötet. 682. old.

⁵⁷ HIL. VHP. 602/16.

lett. A Losonc körül működő három önálló dandárból megalakították a 4. hadosztályt Schneidarek tábornok parancsnoksága alatt. A fővezérseget pedig Pellé vette át.⁵⁸

A magyar támadás megindulása éppen a parancsnokságok átadását zavarta meg s így szerencsésen kihasználta a vezetés átmeneti lazulását, ami az ilyen esetek elkerülhetetlen velejárója.

A 3. vörös hadosztály sávjában is hasonló volt a helyzet. A hadosztály jobb szárnyán a Schobel alezredes parancsnoksága alatt álló 3. csehszlovák dandár működött. E dandár a két vörös hadosztály csatlakozásánál, Feled—Rimaszécs—Bánréve körzetében a Rima vonalán vette meg a lábát. Várgede—Füleksávoly—Galsa között felderítőink a 4. dandár erőit állapították meg. Itt a magyar csapatok a 3. és 93. cseh ezred részeit, a 14. szokol zászlóaljat és a III/4. zászlóalj erőit derítették fel. Várgede—Rimaszombat között egy, Losonctól északnyugatra négy ellenséges üteg volt tüzelőállásban. Valahol a dandár mélységében pedig ott állt a 67. cseh gyalogezred. A dandárparancsnok, Vatruba ezredes, harcálláspontja Osgyánban volt.

Losoncnál és attól délre az Ipoly vonalán a 71. ezred egy zászlóalja, valamint a 3. és a 8. ezred részei védték egy üteggel megerősítve. Ezekhez csatlakozott Szécsénytől északnyugatra 4. ezred két zászlóalja egy üteggel. Ezek a csapatok a 2. cseh dandár kötelékébe tartoztak. Ennek parancsnoka Hanák ezredes volt.⁵⁹ Mindhárom dandárt ideiglenesen Letovszki altábornagy irányította, akinek közvetlen előjárója a 7. hadosztály eddigi parancsnoka Burian tábornok volt.⁶⁰

Felületes olvasásra kissé fölöslegesnek tűnik a parancsnoksági viszonyok ily részletes tárgyalása, de minden katonaviselt ember jól fel tudja mérni ennek jelentőségét. Véleményem szerint a vezetők személyének megváltozása — éppen a legdöntőbb időben — lényegesen befolyásolta a harcok kimenetelét.

A csehszlovák ezredek szervezése eredetüktől függően más és más volt. Például a 18. ezred három zászlóaljból állt, zászlóaljként három századdal. Minden században 130—150 harcos volt két géppuskával. A 21. francia légiós ezrednek szintén három zászlóalja volt. A zászlóaljak a három lövész századon kívül azonban egy géppuskás századdal is rendelkeztek. Míg az első két zászlóaljnak francia, addig a harmadiknak olasz felszerelése volt.

A 34. légiós ezred ezzel szemben három lövész és egy géppuskás zászlóaljból állt. Így az ezred — a lövész zászlóaljak géppuskás századait is beszámítva — hét géppuskás századdal, mintegy 54 géppuskával rendelkezett.⁶¹

⁵⁸ Február elején ötven tisztből álló francia katonai misszió alakult Prágában. A misszió parancsnokát, Pe.lé tábornokot május 26-án a csehszlovák hadsereg vezérkari főnökévé, majd június 4-én főparancsnokává nevezték ki. Bujac: Précis de quelques campagnes d'après guerre. L'occupation de la Slovaquie. Mai-juin. 1919. — La France Militaire, 1930, jan. 17., febr. 4.

⁵⁹ HIL. VHP. 51. 601/13.

⁶⁰ HIL. VHP. 50. 530, 152.

⁶¹ HIL. VHP. 51. 601/13.

A Losonc környékén harcoló dandárok „ezred, zászlóalj, század, valamint a tüzérezred és ütegek szervezése kisebb eltérésektől eltekintve ugyanaz, mint a volt Monarchia hadseregének közelmúltbeli szervezete volt...”

Általában a „fegyverzet, felszerelés, lőszer, élelem, egészségügyi felszerelés, vonat igen jó és tökéletes, sőt napról-napra javul. A vonatnál az országos járművek a legkisebb szükséges mérvre szorítottak, mert minden szervezetnél már bőséges autóparkok állnak rendelkezésre...

A hangulat mindenütt igen emelkedett és bizakodó, sőt a csapatoknál is igen jónak mondható. A bolsevik eszmék nem terjednek...”⁶²

Ez utóbbi megállapításnak némileg ellentmondott a cseh sajtóiroda 25-én kelt hivatalos jelentése, mely szerint „Kassától délre magyar bolsevisták által előidézett lázadás van, melynek letörésére a szükséges intézkedések megtétettek.”⁶³

Az antant propaganda a „barbár magyarokba oltott vörösök” állítólagos kegyetlenkedéseiről szóló rémmesékkel tölte tele a cseh katonák fejét. A hírverés oly sikerrel járt, hogy Ripka cseh százados, aki „a Kisterenyénél operált II/1. zászlóalj parancsnoka volt és V. 19-én Ivádon magyar fogságba került, azt beszéli, hogy zászlóaljának több tisztje, történetesen a segédtisztje is, a helyszínen öngyilkos lett, nehogy a magyar hadifogság borzalmait kénytelenek legyenek végig szenvedni.”⁶⁴

Az ellenség szándékáról a hadseregparancsnokság aránylag keveset tudott. A felfogott rádiótávíratokból kiderült, hogy egyrészt Miskolctól északra, ellenlökésekkel tarkított makacs ellenállást terveznek és ezzel párhuzamosan utasítást adtak a védőállások kiépítésére.⁶⁵ Másrészt elhatározták a főerők Kassa környéki összpontosítását.

Azt is tudták, hogy a cseh parancsnokság legalább is sejti a készülő támadást, mert az ellenséges felderítés már jelentette, hogy Párkánynál és az „Ipoly szakasszal szemben a magyarok jelenleg nagyobb erőket koncentrálnak.”⁶⁶

Ennek ellenére csak kisebb ellenintézkedések történtek, ami az erőviszonyokat lényegében nem változtatta meg. A 7. cseh hadosztály és a losonci csoport közelebb hozta harcászati tartalékait és gyors ütemben folytatta az Ipoly átjárók korábban megkezdett megerősítését.

Néhány, a tanulmány szempontjából fölösleges részlettől eltekintve, a támadás megindulásakor ennyit tudott a 3. hadosztály parancsnoka az ellenségről. De nem sokkal több adat állt a hadseregparancsnokság rendelkezésére sem. Mégis ezeknek az eléggé hiányos adatoknak alapján kellett a tanács hatalom számára szinte létfontosságú elhatározásra jutni.

Az általános hadászati helyzet is elég aggasztó volt. Igaz, hogy a román erőket a Magyar Tanácsköztársaság tehermentesítésére indított

⁶² HIL. VHP. 50. 523/161.

⁶³ HIL. VHP. 50. 526/19.

⁶⁴ HIL. VHP. 50. 523/161.

⁶⁵ HIL. VHP. 50. 526/19.

⁶⁶ HIL. VHP. 50. 528/18.

szovjet támadás némileg lekötötte,⁶⁷ és a Tisza vonalat aránylag könnyen lehetett védeni. Temesvár miatt román–jugoszláv, Trieszt kérdésében pedig olasz–jugoszláv viszály volt kibontakozóban. Ezzel szemben a franciák Szeged környékén jelentős erőket összpontosítva támadásra készültek.⁶⁸ Ez azonban inkább csak fenyegetés jellegű volt, mert a párizsi „Négyek tanácsa” még nem döntött Magyarországi kérdésében. Mindezek a tények ingadozóvá tették a Vörös Hadsereg parancsnokságot, amelyik szívesen kihasználta volna a kedvező helyzetet, de nem akarta kiszámú, oly nagy nehézségek árán megteremtett tartalékát kockáztatni. Az ingadozó mérleg serpenyőjét a III. hadtest javaslata a támadás oldalára billentette. A javaslat abból az igen merész, de nem minden alapot nélkülöző feltevésből indult ki, „hogya a franciák mindaddig nem támadnak, míg erre részükről nem provokáltatnak...”

Majd így folytatta „... a déli arcvonalon csakis annyi erő volna visszahagyható, amennyi a ... megfigyelő (kordon) szolgálata elengedhetetlenül szükséges.”

Az így felszabadított csapatok és a tartalékok zöme „... akár a románok, akár a csehek ellen volna alkalmazandó, amelyekkel szemben... kétségtelenül katonai és ennek hatása alatt politikai sikereket érhetünk el.”

„... bizonyos, hogy a Tisza (átkelés) forszírozása nehezebb, mint Felső-Magyarország felszabadítása, ahol erőink jelenlegi csoportosítása és részben sikeres harcrai az offenzíva megkezdésére már alapot nyújtanak.”

„Javaslatom tehát, hogy az 1., 3., 5. hadosztályokból, megerősítve az ezen területre vonandó 4. és 6. hadosztállal, valamint még esetleg rendelkezésre álló tartalékokkal – egy északi támadó csoport létesítésék, mely Zsolna, vagy pedig Kassa általános iránnyal az offenzívát mielőbb kezdje meg.

A Kassa-i irány előnyei: az orosz vörös hadsereggel való összekötés helyreállításának mielőbbi lehetősége – valamint az offenzíva sikere esetén a könnyebb átcsoportosítás Csap környékén a Tiszántúl felszabadítására.”⁶⁹

Ha egy kicsit végiggondoljuk a hadtest javaslatát, láthatjuk, hogy magába foglalja mindazokat az elemeket, melyek alapján az északi hadjárat nagyszabású hadműveletei kialakultak. Így tehát megtalálhatjuk

⁶⁷ Lenin május 15-én a következő táviratot intézte Kun Bélához: „Tegnap ukrán csapatok a románokat legyőzve, átlépték a Dnyesztert.” – Lenin Magyarországról, Szikra 1954. 96. old. – Igaz, a siker nem volt tartós. A szovjet hadsereg Grigorjev atamán lázadása és Petljura előnyomulása miatt nehéz helyzetbe került és visszavonulásra kényszerült. Kun Béla: A Magyar Tanácsköztársaságról. Kossuth 1958. 449. old. – Azonban az a részletsiker némi eredményekre vezetett. Május 17-i hírszerzői jelentések szerint Debrecen és Nyíregyháza környékéről Beszarábia és Tarnopol felé szállították el a román csapatok zömét. E városokban csak helyi szolgálataira alkalmas osztagok maradtak vissza. – HIL, VHP. 48. 517/170. hírsz.

⁶⁸ A francia támadási készülődés nemcsak rémlátás volt, ahogy napjainkban többen látják. Ezt megerősíti Mardarescu, az akkori román főparancsnok könyve: Az Erdély elfoglalásáért folytatott hadjárat és Budapest megszállása. 1918–1920.

⁶⁹ HIL, VHP. 70.

az erők döntő többségének északi összpontosítását, a többi arcvonalak elhanyagolását és a kassai főirány kiválasztását.

A kérdés még sem volt ilyen egyszerű. A III. hadtest memorandumában a tagadhatatlanul kiváló éleslátással összeállított katonai szakszempontok mellett a személyi kérdéseknek is volt némi szerepük. A javaslat kidolgozásában a parancsnokkal, Landler Jenővel együtt jelentős mértékben részt vett a hadtest nagyravágyó vezérkari főnöke Julier Ferenc is, aki később árulónak bizonyult. Az is kétségtelen, hogy a memorandum szerint végrehajtott támadásba döntő szerep és ezzel sok dicsőség jutott volna a III. hadtestnek és természetesen annak vezérkari főnökének is. Ez azonban egymagában még nem bűn és cseppet sem csökkenté a javaslat értékét.

A Hadügyi Népbiztosságról Tombor Jenő, Szántó népbiztos útján a cseh burzsoá haderővel való végleges leszámolást ajánlotta. Szerinte a támadásnak az Ipoly mellől kiindulva Pozsony–Nyitra és Trencsén irányában kellene kibontakoznia. Ennek a javaslatnak kétségtelen előnye az volt, hogy sikeres előnyomulás esetén az ellenség Szlovákia kiűritésére kényszerül.

A hadsereg vezérkari főnöke Stromfeld Aurél a cseh hadsereg némi visszaszorítását tervezte, nagyjából a III. hadtest javaslata szerint, majd erői zömével a román intervenciók hadsereg ellen fordulva a Tiszántúlt kívánta felszabadítani.

A hadseregarancsnokság május 25-én kiadott előzetes intézkedése már ez utóbbi elhatározás jeleit tükrözte.

5. FEJEZET

Az északi hadjárat tervének kialakulása.

A hadseregarancsnokság előzetes intézkedése — a 3. hadosztály feladata — az intézkedés értékelése. A 3. hadosztály támadási sávja — csoportosítása. A támadás elhalasztása. Május 27-i támadási parancs — a 3. hadosztály feladata — a hadseregarancsnokság elhatározásának értékelése.

Május 25-én 12.30 h-kor adta ki a hadseregarancsnokság előzetes intézkedését, mely szerint elhatározta, hogy a „Tisza és Losonc között fekvő területen mindazon előkészületet megteszi, melyek egy esetleges nagyobb támadó hadművelethez szükségesek.”⁷⁰

A terv szerint a főirányba működő III. hadtestnek zömével a Sajó és Hernád menti ellenséges állások áttörésére és Szerencs–Szikszó irányában való előnyomulásra, bal szárnyával pedig Rimaszombat elfoglalására kellett felkészülnie.

Ezzel párhuzamosan a 3. hadosztály feladata a következő volt:

„a) Halászi északi szegélyétől az Ipoly—Benapatak—Sid—Csákány puszta—Várgede vonalat megfigyelni.

⁷⁰ HIL. VHP. 521/11.

b) Losoncot birtokba venni.

c) Erőinek zömét Fülek, Rap, Mucsény területén összpontosítani akként, hogy ezeket az erőket Losonc irányába való további előnyomulásra vagy pedig vasúton való elszállításra lehessen felhasználni.⁷¹

A parancs a támadás kezdetét május 27-én 9 h-ban állapította meg. Tehát az előkészületekre aránylag igen rövid időt hagyott, ami érthető volt, hiszen a hadseregpáncsnokság nem tudhatta, hogy a lélegzetvételi szünet meddig tart. A sávhatárok meghatározása a 3. hadosztály szempontjából igen érdekes volt. Az intézkedés, ha nem is sokkal, de csökkentette a hadosztály sávját, ezzel lehetővé tette az erők jobb kihasználását.

A parancsokból kiviláglott, hogy a hadseregpáncsnokság még nem döntött hadműveleti tartalékai — a 4. és 6. hadosztály — bevetéséről, de egész sor intézkedés arra vallott, hogy nagyobb szabású vállalkozásra készül. 25-én lázasan dolgoztak a gödöllői főhadiszállás géptávirásza. Parancs parancs után röptült szét minden irányba. A közelgő hadművellet előjelei nyomták rá bélyegüket minden intézkedésre. A légi felderítés pontosabb szabályozása, a hadseregek közvetlen repülőcsoport megszervezése, vadászrepülők kikülönítése a III. hadtesthez,⁷² a Dunahajóraj egy részének előretolása⁷³ és a 8. hadosztály készenlétbe helyezése jellemezték⁷⁴ e lázas tevékenységet.

A kiadott okmányokból még nem tűnt ki, hogy a hadseregpáncsnokság célja korlátozott-e, vagy pedig távolabbi tervei is vannak. A 3. hadosztály feladatát azonban könnyű volt tisztázni. A hadosztálynak másodrendű irányba kellett támadnia. A közelebbi feladata Losonc elfoglalása volt. Majd két eshetőségre kellett felkészülnie: a további támadásra, vagy az elszállításra. Ez némileg megnehezítette az előkészületeket, mert többirányú, körütekintőbb törzsmunkát igényelt.

A hadsereg intézkedése szerint a hadosztály 55 km széles sávban működött, ami a mai, de az első világháborús katona szemével nézve is túl széles volt. Az oroszországi polgárháború és a Tanácsköztársaság honvédő háborújának viszonyai között azonban ha nem is kicsiny, de minden esetre normális sáv szélességnek számított. A hadosztályhoz balról Huguagnál szorosan csatlakozott az 1. vörös dandár, de a jobb szárny csatlakozását Feled—Várgede—Rimaszombat térségében aránylag erős ellenséges csoport veszélyeztette. Ez később sok gondot okozott a 3. hadosztály páncsnokságnak.

A főhadiszállás utasításainak végrehajtása során a 3. hadosztály megtette az előkészületeket Losonc elfoglalására. A hadosztály törzs 26-án Pásztóra települ át⁷⁵ és innen irányította dandárait. A 80. dandár Huguag és Terbeléd között 35 km széles sávot kapott. Két zászlóaljának — még harc árán is — harcelőrsöket kellett felállítani az Ipoly parton, míg a fennmaradó három nemzetközi zászlóaljat, valamint az alárendelt három

⁷¹ Uo.

⁷² HIL. VHP. 49. 525.

⁷³ HIL. VHP. 49. 525/15.

⁷⁴ HIL. VHP. 49. 525/13.

⁷⁵ HIL. VHP. 49. 100 a/22.

ütegből álló tüzércsoportot Salgótarján–Lapujtő–Karancsság körzetében kellett összpontosítania.⁷⁶

A 46. dandár hat zászlóaljával és négy ütegből álló tüzércsoportjával 20 km széles sávot kapott.⁷⁷ Ez a dandár ereje zömét Fülek—Somosújfalú körül összpontosította, míg részeivel folytatta az előnyomulást Losonc és Feled irányába. A felderítőink több helyen erős ellenállásba ütköztek. Perse alól az ellenséges tüzérség tűzösszpontosítása visszavonulásra kényszerítette a 6. páncélvonatunkat. Balogfalván, Guszonán járőrcsatározás folyt. Fülekkelecsényben, Rappon, Tarnócon és Nógrádszakálban levő állásait az ellenség makacsul tartotta. Mindezzel azonban lényegesen nem befolyásolta a 3. hadosztály előkészületeit.

A 3. hadosztály a rendelkezésre álló, aránylag rövid idő alatt, ha nem is tökéletesen, de a szükségnek megfelelően fel tudott volna készülni a támadásra. A többi magasabb egységnél azonban más volt a helyzet. Ezt a hadseregparancsnokság is belátta, ezért a támadás kezdetét két nappal elhalasztotta.⁷⁸ A halasztásban közrejátszott az is, hogy az általános katonapolitikai helyzet tisztázódása igazolni látszott az eddigi feltevések⁷⁹ és ez a főhadiszállást további lépésekre készítette.

A főparancsnokság folytatta a tartalékok előkészítését, ezért a 2. dandár csapatainak kiegészítését sürgette,⁸⁰ a főirányba működő erők ellátásának biztosítására pedig Miskolcon hadtáp állomásparancsnokság felállítását tervezte.⁸¹

Így bár tovább érlelődött, de még mindig nem alakult ki véglegesen a hadseregparancsnokság elhatározása.

Május 27-én azonban megtörtént a döntés. Az alárendelt egységeknél monoton kopogással végtelen papírszalagokat hánytak ki a géptávirók. Csörögtek a távbeszélkészülékek és a bóbiskolásból felriadt ügyeletes tisztek lázasan jegyezték a parancsot. „A hadseregparancsnokság szándéka a cseh–román erők belső szárnyát áttörve a cseheket megverni és azután a Tiszán átkelve a román haderő ellen fordulni...”⁸²

A főhadiszállás lázasan dolgozott. Parancsai nyomán katonavonatot katonavonattal után robogott a májusi éjszakában, mindig észak felé. A fél-

⁷⁶ HIL. VHP. 100. 144/11.

⁷⁷ HIL. VHP. 100. 1. tü. védőcsop. pság.

⁷⁸ HIL. VHP. 50. 526/21. leadva 26-án 10.30 h-kor.

⁷⁹ „A szerbek eltólasa mutatja, hogy ők egy Magyarország ellen induló támadáshoz csatlakozni nem akarnak...”

Beérkezett hírek, valamint az újsághírek arra engednek következtetni, hogy Magyarország sorsa eldöntetlen. Ezen kérdés jelenleg két nagyhatalom különböző véleménye és célja között lebeg. Egyrészt Franciaország, mely fegyverrel akar közbelépni... másrészt Anglia, mely féltékenyen nézi a franciák keleten történő módfélteti terjeszkedését, éppen ezért a fegyveres beavatkozást ellenzi... Ily helyzetekben határozott cselekvésnek rendesen sikerre van kilátása.” A hadseregparancsnokság politikai összefoglalója május 26-ról, HIL. VHP. 50. szám nélkül.

A szovjet–román arcvonalról a hadseregparancsnokság a következőket tudta: „Tiraszpol környékén nehéz harcok. Az oroszok azon jelentéseit, hogy a Dnyeszteren átkeltek a románok, cáfolják. Látszólag a front még mindig a Dnyeszter mellett húzódik. Odessza birtoka kétséges. A várost a reakcionárius Grigorjev tartja birtokában.” HIL. VHP. 50. 526/11.

⁸⁰ HIL. VHP. 50. 526/16.

⁸¹ HIL. VHP. 50. 526/426.

⁸² HIL. VHP. 50. 527/22.

tett hadműveleti tartalék a 4. és 6. hadosztály ezredei vonultak Miskolc alá.⁸³

Szervezési intézkedések egész sora röpillt szét. Páncélvonatra, műszaki csapatokra, lovasságra és új tartalékokra volt szükség.⁸⁴ Ezt pedig elő kellett teremteni a föld alól is. De gondoskodni kellett a főcsoportosítás légi biztosításáról, — amit a 8. vadászrepülő századnak kellett ellátnia⁸⁵ és a Tisza arcvonalon veszélyes közelségben levő román hadsereg lekötéséről is. Ez utóbbi feladat végrehajtására az I. hadtestnek tüntető támadásokat kellett végrehajtani.⁸⁶

A fővezérség támadási parancsa az előzetes intézkedésnél jóval nagyobb feladatokat szabott ki. Így a főerőnek — a III. hadtestnek Sátoraljajújhely—Kassa—Szepsi vonalat kellett elérnie. Az 5. hadosztálynak Rimaszombat elfoglalása után zömét tartalékként kellett visszatartani. Az előnyomuláshoz — az eddigiekkel szemben — az 1. dandárnak is csatlakoznia kellett.

A parancs a 3. hadosztály feladatát a következőképpen szabta meg: „29-én Losoncot megszállni és a (város) bevétele után azonnal (ki) válogatott csapatokból összeállított különítményt Zólyomra előretolni. A hadosztály zöme ugyanúgy, mint az 5. hadosztályé, szintén hadseregterületnek számít és Losonc környékén helyezendő el. A hadosztály zömének feladata egyelőre az Ipoly északi partján álló cseh erőket végleg visszavetni és lehetőleg megsemmisíteni.”⁸⁷

Míndezekből látszik, hogy a hadseregparancsnokság a cseh intervenciókra gyors, erőteljes csapást akart mérni. Azután minden erejét — valószínűleg a 3. hadosztály zömét is — a román burzsoá hadsereg ellen akarta összpontosítani. Az ilyen elhatározás — melyre rendszerint a belső hadműveleti vonalon működő gyengébb fél kényszerül — önmagában véve helyes. Módot ad a túlerőben levő erők részenkénti megsemmisítésére. De igen nagy kockázattal is jár, mert hallatlanul nagy követelmények elé állítja az alárendelt csapatokat és parancsnokságokat egyaránt. Ezt a főhadiszállás is nagyon jól tudta, ezért leszögezte, hogy „ezzel az intézkedéssel az összes tartalékait egy határozott célra bevetette, így ezen hadműveletek sikerétől igen sok függ. Elvárja tehát a hadseregparancsnokság, hogy úgy a parancsnokságok, mint a csapatok a legnagyobb eréllyel, körültekintéssel és sablonoktól ment merészséggel hajtják végre a fenti irányelveket.”⁸⁸

Szerencsés volt a főcsapás irányának kiválasztása is. A széles Hernád völgy kedvező terepviszonyai, az aránylag sűrű út és vasúthálózata, túlnyomórészt magyar lakossága és viszonylag nagyszámú ipari proletáriá-

⁸³ HIL. VHP. 50. 527/22.

⁸⁴ A hadseregparancsnokság páncélvonatot kért a Hünb-től HIL. VHP. 50. 527/9. műszaki csapatok szervezésére intézkedett 527/4, az I. hadtest műszaki csapatai átcsoportosítására adott parancsot, 527/15. Szolnokra páncélos csónakot irányított 527/8. Vasútépítő csapatokat helyezett menetkész állapotba 527/14, lovasság szervezését sürgette 527/3. és értesítette a 2. dandárt, hogy jún. 2-től bevetésre kerülhet 527/18.

⁸⁵ HIL. VHP. 50. 527/2.

⁸⁶ HIL. VHP. 50. 527/21.

⁸⁷ HIL. VHP. 50. 527/22.

⁸⁸ ugyanott

tusa — mely egyrészt nemzeti, másrészt osztály szempontból szimpatizált a Vörös Hadsereggel — mind figyelemre méltó előnyöket jelentettek. Ezenkívül a főcsepás a Kassa körül összpontosított ellenséges főerőt érte, és módot nyújtott a cseh—román haderők csatlakozó szárnyának szétvágására. Végül lehetőséget — igaz csak igen távoli lehetőséget — nyújtott a szövetséges orosz Vörös Hadsereggel való egyesülésre.⁸⁹

A másodrendű irányokban működő 1. dandár 3. és 5. hadosztálynak feladata az ellenséges tartalékok lekötése volt. Ezek közül a legjelentősebb erőt a 3. hadosztály képviselte, igaz neki jutott a legnehezebb feladat is.

A hadjárat még az első világháborús szemszögből nézve is igen nagy-szabásúnak készült. Mintegy 250 kilométer szélességben az első lépcsőben négy hadosztállyal és egy dandárral, a második és harmadik lépcsőben pedig egy-egy hadosztállyal és egy-egy dandárral indult harcba a Vörös Hadsereg. A tüzérségnek, a páncélvonatoknak, a légierőknek és a Dunahajórajnak kb. 80—90%-a támogatta az előretörést. Igaz a roham megindulásáig még volt egy kis tévovázás. A III. hadtest kérésére a támadás kezdetét 30-án 6 h-ra halasztották el. Akkor azonban a Dunától a Tiszáig felmorajlott a front, a támadást előkészítő lövegek százainak diadalmas mennydörgése hirdette, hogy megkezdődött a győzelmes északi hadjárat.

6. FEJEZET

A 3. vörös hadosztály támadási előkészületei.

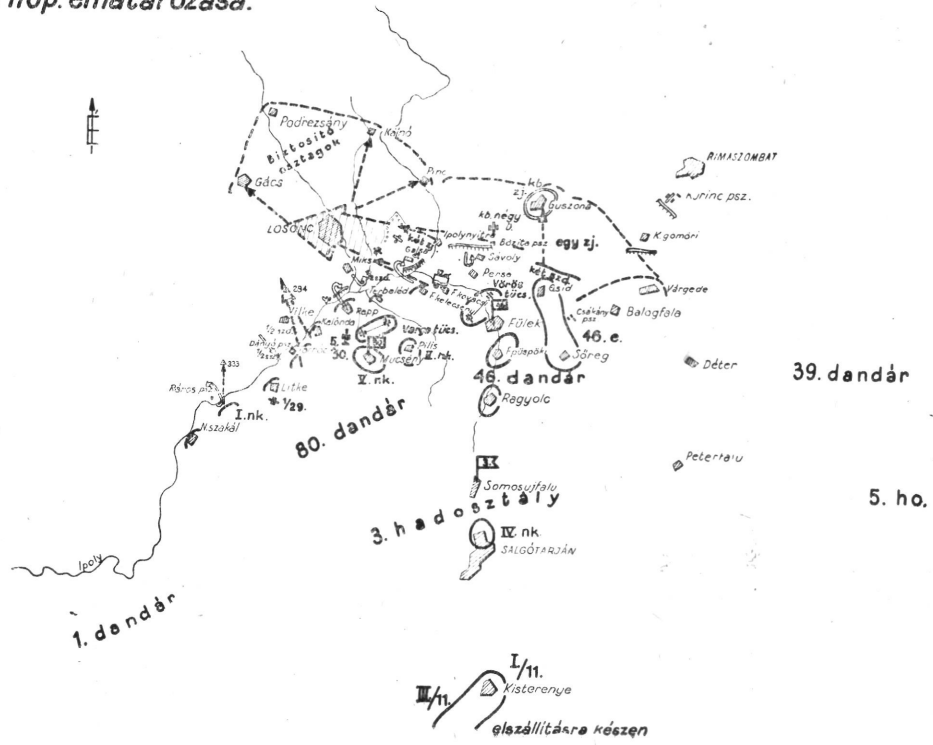
A hadosztályparancsnok elhatározása — a 80. és 46. dandárparancsnok harcparancsa. A tüzérség — páncélvonatok — műszakiak és repülők feladatai. Az anyagi ellátás. A hadosztályparancsnok elhatározásának — a parancsnoki és a harcos állománynak értékelése.

Losonc felszabadítása, a szinte elérhetetlennek tűnő vágyalom — ami már hetek óta újból és újból felbukkant a Salgótarján körül működő magasabb egységek harcparancsaiban⁹⁰ — a cseh támadás elhárítása után érintésnyi közelbe került. Érthető tehát, hogy a 3. vörös hadosztály vezetése már jóval a támadási parancs megérkezése előtt körültekintő gondossággal igyekezett a rég óhajtott feladat megoldására felkészülni. A hadseregparancsnokság előzetes intézkedése, majd a támadási parancsa csak újabb lökést adott ezeknek a munkálatoknak. A hadosztály fokozta felderítését, folytatta csapatai rendezését és csoportosítását. A felderítés

⁸⁹ Az orosz Vörös Hadsereg csapatai ebben az időben a Dnyeszter mellett, tehát majdnem 500 km-re állottak. Az egyesülésre reális lehetőség csak 1920-ban a szovjet—lengyel háború során nyílt volna. A Magyar Tanácskörtársaság azonban eddig nem tudott kitartani.

⁹⁰ A 6. hadosztály még május 10-én parancsot adott Losonc elfoglalására. HIL. VHP. 46. 510/23.

**A 3.ho. helyzete május 29-én 21.00-kor
és hop. elhatározása.**

szinte óráról órára újabb részletadatokat szolgáltatott, de ezek csak kiegészítettek és nem változtatták meg az ellenségről eddig alkotott képet.⁹¹ Az átcsoportosítás pedig, melynek végeredményeként az arcvonalat négy zászlóaljjal megfigyelték és a csapatok zömét tartalékba visszatartották, a parancsnokság számára, bármely terv végrehajtásához szabad kezét adott.

Hadosztályparancsnok elhatározását 27-én 22.40 h-kor jelentette a hadsereg törzsnek.⁹² Az elhatározás szerint — mely lényegében véve az előnyomulás kezdetének elhalasztása után sem változott meg⁹³ — a két dandár egymás mellett támad. A hadosztály jobb szárnyán a 46. dandár, tőle balra a 80. dandár. A főcsapást az előbbi mérte.

A támadást reggel 5 h-kor a 80. dandár bal szárnyán álló I. nemzetközi (orosz) zászlóaljaknak kellett megkezdeni. A zászlóalj csak korlátozott feladatot kapott, előnyomulásának célja csak az ellenség figyelmének lekötése volt. A későbbiek során azonban ennek a zászlóaljnak a dandár főirányába működő csapatok bal oldalát kellett fedeznie. 7 h-kor első lépcsőben a III. nemzetközi (magyar) és ennek jobb szárnya mögött az V. nemzetközi (német) zászlóaljjal a dandár zöme indult támadásra. Az Ipoly átkelés után mindkét zászlóaljnak Losonc felé kellett fordulnia.⁹⁴

A II. (német) és IV. (székely) nemzetközi zászlóaljak tartalékban maradtak.⁹⁵ A dandárt a két ágyús és egy tarackos ütegből álló „Varga tüzércsoport” támogatta. Mégpedig az I/29. ágyús üteg az I. nemzetközi zászlóaljat, a másik két üteg pedig a zömöt.

A 80. dandár támadásával egyidőben kellett megkezdődni a 46. dandár tüzérségi előkészítésének, mialatt a páncélvonatok Losonc irányába kifutást kíséreltek meg.

A hadosztály főirányába előretörő 46. dandár támadása csak egy órával később kezdődött, természetesen erős jobb szárny biztosítás mellett. A III/46. zászlóaljnak északról, az I. (salgótarjáni) munkás zászlóaljnak pedig a szomszédos 5. hadosztállyal együttműködve északnyugatról kellett fedezni a főtámadó csoportot. Ezalatt a 46. ezred fennmaradó két zászlóaljának északkeletről, míg a 101. ezrednek keletről kellett Losoncra törnie.

Tartalékként az V. vadász zászlóalj maradt vissza. A támadást a „Veres tüzércsoport” (II/30. tüzérsztály) egy ágyús, három tarackos és egy nehéz tarackos üteggel támogatta. Az elsőnek közvetlen irányzással kísérő üteggént kellett működnie, míg az utolsó feladata az ellenséges tüzérség elleni harc volt. A tüzérségi előkészítés két szakaszra oszlott:

a) a páncélvonatok kifutásának támogatása és az ellenséges tüzérség elleni harc,

⁹¹ Utasítás a felderítésre: HIL. VHP. 99. 1. nk. e. 27. e. pcs. Felderítési adatok jelentése: 527/2, p/18, 104 s/1, 102 p/3, stb. valamennyi az 50. csoból.

⁹² HIL. VHP. 50. 102/10.

⁹³ HIL. VHP. 50. 104/15

⁹⁴ A 80. dandár harparancsa kiadva május 27-én 21.30 h-kor HIL. VHP. 100. 148/1

⁹⁵ Ebben az időben az I. (későbbi számozás szerint 26.) nemzetközi ezred parancsnoka Szántó Zoltán volt. HIL. VHP. 99. A. 2. (27.) nemzetközi ezredparancsnokság Salgótarjában már beérkezett. HIL. VHP. 50. 529/9.

b) a gyalogság térnyerésének biztosítása, a Losonc előtt és Fülektől északra húzódó magaslatokon beásott ellenség leküzdése.⁹⁶

A város elfoglalása után az ellenlökések elhárítására Losonctól északra és nyugatra kb. 10 km-re különítményeket akartak előretolni. A terv szerint a támadással kapcsolatos műszaki munkákat a 11. árkász, míg a repülőfeladatokat a 4. repülő századnak kellett megoldania.

A felkészülés során a hadosztály és dandár harcálláspontokat előrehozták. A parancsnokok szemrevételezték a terepet, megbeszélték az együttműködés módjait. Gondoskodtak az anyagi ellátásról is.

Előre nem látható esetekre minden harcosnak, csak külön parancsra felbontható, két napi tartalék élelemadagot osztottak ki. Kiegészítették a ruházatot, felszerelést és a lőszeret.⁹⁷ Zászlóaljanként kötőzöhelyeket, Salgótarjánban és Füleken pedig ideiglenes tábori kórházat rendeztek be.

A hadosztályparancsnok elhatározását és a hadosztály felkészülését értékelve igen érdekes megállapításokra juthatunk.

1. A támadást időben és térben tagozták (a terv szerint az I. nemzetközi zászlóalj 5 h-kor, míg a főtámadó csoport csak 8 h-kor indul meg), ezzel azonban le akarták kötni az ellenség figyelmét és tartalékai elaprozására, illetve korai és mellék irányba való bevetésére akarták kényszeríteni.

2. A hadosztályt félkörbe ellenséges állások vették körül, a parancsnokság mégis — bár aránylag erős szárnybiztosítással — kétoldali átkarolással akarta Losoncot elfoglalni.

3. A csapatoknak harc közben bekanyarodva igen bonyolult manőverekkel kellett feladatukat megoldani, ami a legkisebb zavar esetén is beláthatatlan következményekkel járhatott volna.

A parancsnok tehát, az amúgy is bonyolult helyzetben szép, de igen komplikált hadműveletet tervezett, mely inkább a katonai akadémiák harcászati foglalkozásaira való, mint a hadszínterre. Ott ugyanis a leg egyszerűbb ténykedések a legalkalmasabbak, mert ezeknél a legkisebb a hibalehetőség. A parancsnok azonban — ha négyéves háborús tapasztalatai ellenére is ily kockázatos manővereket mert tervezni — mérhetetlenül bízhatott csapataiba, bár azok zömét csak néhány napja ismerte. Bizalmában nem is csalódott.

A lehetőséghez mérten igen sokoldalú, körültekintő és gondos előkészületek azt mutatják, hogy a bizalom mellett a vezetés igyekezett mindent megtenni a támadás sikeréért. Ennél a harcselekménynél, de az északi hadjárat kezdeti szakaszán a többi magasabb egységnél sem látjuk nyomát annak a csüggedésnek, közömbösségnek, rosszindulatnak, sőt sok esetben szabotázsnek, ami a volt tisztek magatartását jellemezte a tanács hatalom kudarcainak óráiban. Úgy látszik a támadás nagyszerűsége, legalább is ideig-óráig magával ragadta őket.

⁹⁶ 46. dd. harcparancsa HIL. VHP. 100. 527/31.

⁹⁷ Május 29-én a 3. hadosztálynál minden puskára 250 db. minden géppuskára 4500 db. tabori ágyúra és tarackra 250 db. és nehéz tarackra 113 db lőszer jutott.

Volt ezenkívül 3000 db. kézigránát is. HIL. VHP. 50. 104/13.

7. FEJEZET

Losonc felszabadítása.

A megindulási helyzet elfoglalása — az ellenség ellenintézkedése. Az I. nemzetközi zászlóalj támadása — a 80. dandár főerejének előnyomulása — a 46. dandár előretérése. A hadosztály harcbiztosítása a város elfoglalása után. A hadseregarancsnokság elhatározása — a 3. hadosztály parancsa — a zólyomi harcok kezdete.

Az utolsó éjszaka igen mozgalmas volt. A gyalogság hosszú sorokban botorkált a sötét ösvényeken, hogy időben elfoglalja a megindulási helyzetet. Néha halk parancsszavak hangzottak, itt-ott elfojtott káromkodások, egyszer-másszor megcsörrent egy szurony, különben néma csend volt. Végre pirkadt, sokak számára utoljára. A hajnali szürkületben 5.00-kor megindult az I. nemzetközi zászlóalj támadása. De vele egyidőben a Dunától a Tiszáig magyar, orosz, német katonák tízezrei indultak rohamra a szabadságért, a proletárhatalomért.

A 3. hadosztálynak az ellenség sok mozdulatáról aránylag tiszta képe volt, mert Várgede környékén az I. salgótarjáni munkás zászlóalj néhány leleményes katonájának sikerült bekapcsolni egy cseh távbeszélő vonalba és azután gyors egymásutánban szállították a lehallgatott híreket. A 7. ellenséges hadosztály parancsnoka, Burian tábornok már 7 h-kor aggódva közölte a losonci csoporttal, hogy a „magyarok Helemba és Letkés felé (az Ipoly mentén) támadtak. A mieink az ellenség erélyes csapása alatt visszavonultak.”⁹⁸ Az 1. vörös dandár tehát már kezdeti sikereket ért el. Ugyanakkor Burian helyzetjelentést kért. De Letovszki altábornagy írának, sem közvetlen alárendeltjeinek nem sok ideje volt táv-iratokat firkálni.

Az I. (orosz) nemzetközi zászlóalj támadása már megindult. A zászlóalj két százada három géppuskával kezdte meg előnyomulását, amíg a harmadik századnak a parancs szerint a balszárnyat kellett biztosítania. A csehek makacsul védekeztek, de heves géppuska tüzük ellenére haláltmegvető bátorsággal rohantak előre az orosz harcosok. Bár sokan elestek és megsebesültek — köztük az egyik századparancsnok is — sikerült kikenyszeríteni az Ipoly átkelést.⁹⁹ A Ráros pusztai ellenséges támpontot azonban csak tizenkét óra hosszat tartó makacs harcok után tudták felszámolni. Ennek elestével azonban ezen a szakaszon a cseh ellenállás megtört. Az orosz katonák megszállhatták a környező magaslatokat, hogy így biztosítsák a főerők harcát.¹⁰⁰

A III. (magyar) és az V. (német) nemzetközi zászlóaljak előnyomulása Lítke–Rapp vonalától 7.30 h-kor kezdődött. A támadás a bal szárnyon eleinte könnyen haladt előre, míg Rapp-nál igen erős volt az ellenséges ellenállás. 10 h-ig azonban mégis sikerült Vilkét birtokba venni. A csehek

⁹⁸ HIL. VHP. 50. 530/162.

⁹⁹ I. nk. zj. jelentései V. 30-án 6.30 h-kor és 8.15 h-kor. HIL. VHP. 99.

¹⁰⁰ I nk. zj. jelentése V. 31-én 3.00 h-kor. HIL. VHP. 99. A zászlóalj parancsnoka Kablukov kapitány volt.

ezután Panyidarócon, majd onnan kiszorulva a Losonctól közvetlenül délre fekvő magaslatokon kíséreltek meg ellenállást kifejteni. Ez utóbbit csak hosszas harcok után 16 h körül sikerült megtörni. A dandárparancsnok ekkor a támadás meggyorsítására Rappont át Losonc irányába harcbavetette az eddig tartalékban levő II. (német) nemzetközi zászlóalj. A friss erők meggyorsították a harcselekményeket és 19.45 h-kor a II/7. század harcosai benyomultak Losoncra.¹⁰¹

A cseh parancsnokság úgy látszik Losonctól északkeletre igyekezett keményebb ellenállást kifejteni, mert míg a jobb szárnyán levő csapatok hasztalan kértek segítséget, addig ide irányította tartalékai zömét, először két századot hat géppuskával, majd itt vetette be az egész 67. ezredet is. Balogfalva előtt pedig tüzérségük heves zárótűzet lött.¹⁰³ Valószínűleg a jobb szomszédal akarták fenntartani az összeköttetést, még a város elvesztése árán is. Különben minden jel arra mutatott, hogy ez utóbbira már a támadás megindulása óta számítottak, mert felderítő repülőnk már 7.40 h-kor csak visszavonuló tehervonatokat és kocsioszlopokat látott. A pályaudvar pedig majdnem üres volt.¹⁰³

A hadosztály főirányába — a tervtől eltérően — 9 h-kor kezdődött meg a 46. dandár előnyomulása, amelyik kezdetben aránylag könnyen tért nyert. Az előretörő csapatok azonban rövidesen a cseh erők makacs ellenállásába ütköztek. Bozita-pusztá, Ipolynyitra, Galsa—Ipoly vonal előtt a támadás kb. 10 h körül megakadt. Az összpontosított ellenséges tüzérségi tűz még a páncélvonataink előnyomulását is megakadályozta. Ekkor a dandárparancsnok a cseh állások kulcspontja, a Bozita-pusztai ellenséges állások ellen három zászlóalj és négy úteget vont össze. Az erős tüzérségi előkészítés után 12 h-kor indított roham azonban összeomlott. Ugyancsak eredménytelen maradt a 14 h-kor megismételt támadás is. Bozita-pusztától keletre is heves harcok dúltak. A magaslatok többször gazdát cseréltek. Míg végre 17 h körül pergőtűszerű tüzérségi támogatással és a tartalékok bevetésével indított támadásnak sikerült megtörnie az ellenséges ellenállást. 18 h-kor a csehek már mindenütt visszavonulóban voltak.¹⁰⁴ A harc tehát 19 h-ig, mindenütt eldőlt, de korántsem volt rózsás a helyzet. A hadosztály a IV. nemzetközi zászlóalj kivételével minden tartalékát bevetette és a jobb szárnyán hatalmas hézag tátongott.

Itt az 5. hadosztály kötelékében működő 39. dandárnak kellett volna előnyomulnia. A túlerőben levő ellenség ellenállása miatt azonban az előretörés Várgede—Dabóca vonalban 19 h-kor elakadt.¹⁰⁵ A szürkület beállta-

¹⁰¹ Az V. nk. zászlóalj jelentése V. 30-án 8.00 h-kor. HIL. VHP. 99.
Az I. nk. ezred jelentése V. 30-án 16.30 h-kor ugyanott. A II. nk. zászlóalj jelentése V. 30-án 19.45 h-kor ugyanott.

¹⁰² HIL. VHP. 50. 105. s./13. Lehallgatott távbeszélő parancsok 16.20 h-ig.

¹⁰³ HIL. VHP. 50. 105. s./13.

¹⁰⁴ 3. no. helyzetjelentése 11 h-kor. 105/9.

3. no. helyzetjelentése 18 h-kor. 105 s./16.

3. no. helyzetjelentése 22 h-kor 105/ 24.

Összefoglaló jelentés a losonci harcokról 106. f./13. op. 50. csomó.

¹⁰⁵ HIL. VHP. 50. 530/8.

kor felújított támadás sem járt sikerrel. Ezért az 5. hadosztály kénytelen volt bal szomszédjától segítséget kérni.¹⁰⁶ A hadosztály erre a jobb szárnyán működő I. salgótarjáni munkás zászlóaljon kívül egy páncélvonatot különített ki a 39. dandár támogatására. A harc befejeztével a hadosztályparancsnok azonnal elért helyzetének megszilárdítására gondolt. Főleg Losonc birtoklását akarta biztosítani. Intézkedett a dandárok arcvonalának előretolására, a Zólyomra irányítandó különítmény összeállítására, új tartalék képzésére és a legerélyesebb felderítés bevezetésére.¹⁰⁷ Hadosztálytartalékként a 11. ezredet vonta előre.¹⁰⁸ Ez az ezred vasúti szállítással 22 h-ig Ragyolcot érte el és ott a hadosztályparancsnokság rendelkezésére állt.

Az általános támadás első napja a többi frontszakaszokon váltakozó szerencsével járt. A hadsereg főirányába működő III. hadtest csak egyik hadosztályával (6.) ért el némi sikereket, a második előnyomulás az erős ellenséges tűzben elakadt. Tőle nyugatra az 5. hadosztály jobb szárnyával átkelt ugyan a Sajón és Putnokot is elfoglalta, de közepe és bal szárnya kitűzött feladatát nem érte el, sőt kénytelen volt erősítést kérni. A 3. hadosztály, mint tudjuk, birtokba vette Losoncot, míg tőle délre az 1. dandár a Garamig jutott előre.¹⁰⁹

Mindezt tekintetbe véve a hadseregparancsnokság úgy határozott, hogy a következő nap folytatja a támadást és tartalékait a főirányba küzdő III. hadtest támogatására veti be. A 3. hadosztály ugyanakkor azt a feladatot kapta, hogy zömét Losonc körül összetartva erős különítményt toljon előre Zólyomra. A 6. hadosztálytól ideiglenesen alárendelt csapatokat (46. dandár zöme) pedig vonja össze és készítse fel elszállításra.

A bal szomszéd 1. dandárnak kisebb különítményt kellett Zólyom felé előretolni.¹¹⁰ A parancs végrehajtásának megkezdéséig azonban még hosszú idő telt el. Az ellenség néhány kilométerre Losonctól megvetette a lábát. Tüzérsége 31-én délután északnyugat felől erősen lőtte a várost, úgyhogy több ház kigyulladt. Felderítő jelentések szerint pedig Gács közelében mintegy 1000 főt — több löveggel — vontak össze.¹¹¹ „Az a benyomás, hogy az ellenség a visszavonulás dacára teljesen fegyelmezett, a feloszlás jelei nem mutatkoztak, erősítések beérkezettével komolyabb ellenállásra képes.”¹¹²

¹⁰⁶ A kérés a hadseregparancsnokságra 22.46 h-kor, míg a 3. hadosztályhoz 23.40 h-kor érkezett be. HIL. VHP. 530/9.

¹⁰⁷ HIL. VHP. 77. 105/22.

¹⁰⁸ Ezt az eléggé leharcolt ezredet, mely kezdettől fogva a hadosztály kötelékébe tartozott, a hadseregparancsnokság utasítására a nemzetközi zászlóaljak beérkezésekor kivonják, majd Kisterenye körzetében pihenlettek, később ismét a 3. hadosztály rendelkezésére bocsátották.

¹⁰⁹ Osszefoglaló helyzetjelentés V. 30-án 21 h. HIL. VHP. 50. 530/7.

¹¹⁰ HIL. VHP. 50. 531/11.

¹¹¹ Osszehasonlításul közlöm, hogy a 3. hadosztály összlétszáma május 31-én.

7593 fő,

67 géppuska

11 tábori ágyú

16 tábori tarack (10 cm-es)

4 nehéz tarack (15 cm-es) és

2 páncélvonat volt.

¹¹² HIL. VHP. 50. 106. f./22.

A hadosztály mielőtt ez ellen az aránylag erős ellenséges csoport ellen folytatta volna támadását, igyekezett sorait rendezni, szárnyait biztosítani. Ezért a bal szárnyat széles arcvonalon biztosító I. nemzetközi zászlóalj osztágait Alsó Sztrégováig előretolta.

Ez nem ment a legsimábban. Az ellenség heves ellenállását csak hosszú harcok után sikerült leküzdeni. A csehek még ekkor is három ellenlökéssel kísérelték meg a községet ismét birtokukba venni. Az orosz zászlóalj azonban megállta a helyét. Minden kísérletet visszautasított és mire leszállt az est, hét géppuska és nagymennyiségű egyéb zsákmány jutott a győztes kezére.

Az arcvonalat Losonctól délnyugatra a III., nyugatra a II. nemzetközi zászlóalj, attól északra és keletre a 101., majd a 46. ezred, végül Guszonna és Várgede között az I. salgótarjáni munkás zászlóalj harcosai tartották megszállva. A 46. dandár tartalékai — az V. vadász zászlóalj — Galsán, míg a 80. dandár Losoncon (V. nemzetközi zászlóalj) és Rappon (IV. nemzetközi zászlóalj) voltak. 7 h-kor a IV/46. zászlóaljat egy üteggel megerősítve Osgyánon keresztül Rimaszombat irányába küldték ki. E zászlóalj támogatásával estig sikerült is a 39. dandárnak a várost birtokba venni.¹¹³

A hadosztályparancsnok vasúti szállítással Losoncra irányította a 11. ezredet azzal a céllal, hogy ott felváltsa az arcvonalon levő nemzetközi zászlóaljakat,¹¹⁴ de előrevonta a hadosztály hadtápot¹¹⁵ és gondoskodott az ellenség által megrongált vasutak helyreállításáról is. Nem kerülte el figyelmét a megszállt helységek rendjének és közbiztonságának biztosítása sem. Ezért — amellett hogy minden parancsában nyomatékosan felhívta alparancsnokai figyelmét ennek fontosságára — Losoncra 150 tábori vörösrőt küldött.

Ezek után a hadosztálytörzs a hadseregparancsnokság utasításának megfelelően intézkedett a további feladat végrehajtására. A május 31-én 23.18 h-kor kiadott parancs szerint „a hadosztály feladata a Losonctól északra álló ellenséget visszavetni és azt Zólyom felé tovább üldözni.”¹¹⁶ A 46. dandár csapatai ebben a vállalkozásban már nem vettek részt, hanem a Losonc—Füleki vasútvonal mentén kellett elszállításra gyülekezniük. Helyüket első lépcsőben a V. vadász és I. munkás, tartalékban pedig a III/11. zászlóalj vette át a 2. nemzetközi ezred parancsnoksága alatt.

A 80. dandár feladata volt, hogy megfelelő felderítés és erős tűzerési előkészítés után a Losonc körül álló erőivel az ellenséget megverje és erős különítménnyel Zólyom felé előrenyomulva a cseheket erélyesen üldözze.¹¹⁷ Az intézkedés nyomatékosan felhívta a figyelmet a főoszlop

¹¹³ 3. ho. helyzetjelentései 8 h., 11 h., 18 h. és 22 h-kor. HIL. VHP. 50. 106. f./72., 106/9., 106. f. 15. és 106/17. Összefoglaló helyzetjelentés. HIL. VHP. 50. 531/8.

¹¹⁴ HIL. VHP. 77. 106/14.

¹¹⁵ H L. VHP. 77. 357/H.

¹¹⁶ HIL. VHP. 50. 106. f./25.

¹¹⁷ Az üldöző különítmény a IV. (székely) és V. (osztrák-német) nemzetközi zászlóaljakból, a 2/I. ágyús, a 3/17. tarackos ütegekből, a 6. és 8. páncélnemzetből, végül a 11. árkász századból állott. HIL. VHP. 100. 152/1.

biztosítására — mert az előnyomulást erdős, hegyes terepen kellett végrehajtani — és az összeköttetés felvételére az I. dandár különítményével. A támadás június 1-én hajnalban megindult, áttörve a cseh állásokat. Ezzel azonban a losonci harctevékenység lezárult és megkezdődött a Zólyomért vívott küzdelem szakasza.

8. FEJEZET

A losonci harcok rövid értékelése.

A harccselekmény jelentősége — terv és végrehajtás. A vezetés — a tartalékok bevetése — nehézségek. A nemzetközi zászlóaljok szerepe.

Losonc és környékének felszabadítása az északi hadjárat egyik kiemelkedő eseménye volt. Nemcsak azért, mert fontos közlekedési csomópont, egy eléggé fejlett iparú város, a szlovákiai bányavárosok kulcsa került a vörös csapatok kezére, hanem azért is, mert a támadás megtervezése és végrehajtása szinte mintaszerű volt.

Igaz itt sem ment minden simán. De zökkenőmentesen még egy hadműveletet sem hajtottak végre a hadtörténelem során, legfeljebb békebeli gyakorlatoknál történt ilyesmi, de ott is csak a térképen folytatott foglalkozásoknál képzelhető el.

Itt azonban a „mutató” kétoldali átkarolást éppen a főirányban akadályozta meg az ellenség ellenállása. A harccselekmény nagyszerűsége éppen abban mutatkozott, hogy a parancsnokság egy pillanatra sem jött zavarba. Míg a 46. dandár támadását északnyugati irányba eröltette, a másik irányba előnyomuló nemzetközi zászlóaljakkal vetette be a várost. A vezetés különben mindvégig szilárd maradt és a kezdeményezést egy pillanatra sem engedte át az ellenségnek. Mikor nagyjából egyidőben mindkét dandár támadása elakadt a Losonctól délre fekvő magaslatokon, illetőleg Bozita-pusztá környékén, a hadosztályparancsnokság két tartalék zászlóalja (II. nemzetközi, V. vadász) bevetésével felújította a támadást. A tartalékok bevetése helyesen, egységesen és nem elaprózva, a legjobb időben történt. Ezért vezetelt gyors sikerre az így megindított roham.

Hatalmas zsákmány volt a hadosztály méltó jutalma. 1000 országos jármű,¹¹⁸ 10 vagon posztó, 10, majd Alsó Sztregovánál még 7 géppuska,^{1 9} négy megrongált, de kijavítható löveg lőszerkocsival és egy külön lövegtalp,¹²⁰ ezenkívül igen sok élelem, lőszer és fegyver jutott a vö-

¹¹⁸ MMI. Archivum A/II/2/221.

¹¹⁹ HIL. VHP. 50. 106. I./13. 77. 357/34.

¹²⁰ HIL. VHP. 54. 618/120. t. ü.

rös csapatok kezére.¹²¹ Mindezt aránylag kis veszteségek árán érték el. A 30-i harcokban a 3. hadosztály halottakban és sebesültekben kb. 54 főt veszített,¹²² a többi napokon természetesen sokkal kevesebbet.

Pedig volt „objektív” nehézség bőven. A vezetést a legminimálisabb technikai eszközök hiánya igen nehezítette. „A hadosztálynak csak egy rossz autó állt rendelkezésére, a vasúti motor javítására Gödöllőre küldetett, a telefon anyag hiányos volt.”¹²³

A rossz híradási lehetőségek miatt, az egyébként igen jól működő tüzérség tűzvezetése nagyon merev volt. A páncélvonatok mozgását pedig a megrongált vasúti sínek és hidak korlátozták.¹²⁴

A 3. hadosztály katonái és parancsnokai azonban minden nehézséget leküzdve megoldották feladatukat. Különösen a nemzetközi zászlóaljok harcosai állták jól meg a helyüket. „A nemzetközi zászlóaljok igen jók, nagy harci kedv, jó fegyelem”,¹²⁵ így jelezte őket a 3. hadosztály jelentése.

A proletár internacionalizmus szellemétől áthatott nemzetközi csapatok sokfelé harcoltak a Tanácsköztársaság frontjain és mindenütt megállták a helyüket. Losonc felszabadítása azonban még a nemzetközi zászlóaljok oly sok dicsőséggel teljes történetének is kiemelkedő eseménye. Nem hiába írta a 80. dandár jelentése:

„Az 1. budapesti nemzetközi vörös ezred II., III. és V-ik zászlóaljai a Losoncot szívósan és teljes elismerést méltóan védő ellenségre való támadásnál egymással vetélkedve harcoltak Különösen elismerést érdemel a rapi hidakat rohamozó 11. század és az I. (oros) zászlóalj Vilke—Panyidaróc elleni ellenséges ágyútűz alatt végrehajtott merész támadása. A II. zászlóalj 6. századának Rapptól nyugatra való energikus beavatkozása is kiemelkedő, mert nagyban elősegítette Losonc gyors elfoglalását.”¹²⁶

Ez szinte jelképe lett közös harcunknak. Sok nép fiai, sok nyelvvél, de egy szívvel küzdöttek akkor és küzdenek ma közös célunkért, a Tanácsköztársaság eszméinek végső diadaláért.

¹²¹ HIL. VHP. 77. 357/34. A hadosztályparancsnokság június 3-án a következő részleteket jelenti a további szákmányról:

„Szóvetanyagban

- 63 000 m kész szóvet,
- 4500 m szóvet kikészítés előtt,
- 40 vagon és 9 100 kg fonál,
- 45 vagon és 48 000 kg I. o. gyapjú,
- 15 vagon és 218 000 kg rongy,
- 2 vagon posztógyártáshoz szükséges anyag.

Elelemben

- 220 q főzéliszit,
- 20 q árpaliszit,
- 90 q tengeriliszit,
- 60 q zab,
- 100 q cukor,
- 320 q só,
- 80 q szappan,
- 60 q sózott hús,
- 2500 db kenyér. Ezek a készletek a cseh hadsereg részére voltak rendelve”

HIL. VHP. 51. 109/11.

¹²² HIL. VHP. 50. 106. f./2.

¹²³ HIL. VHP. 50. 105/24.

¹²⁴ HIL. VHP. 50. 106. f./13.

¹²⁵ HIL. VHP. 50. 106. f./7.

¹²⁶ HIL. VHP. 50. 106. f./10.